

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Київський національний лінгвістичний університет

Кафедра педагогіки та методики навчання іноземних мов

Кваліфікаційна робота магістра

з педагогіки

на тему: «Формування професійної позиції майбутнього вчителя під час навчання в закладі вищої освіти»

Допущена до захисту

«___» _____ року

Студентки групи СОі 02-22

філологічного факультету освітніх технологій

спеціальності 014 Середня освіта

Іспанська мова і друга західноєвропейська

мова, зарубіжна література, методика навчання

іноземних мов і культур у закладах вищої освіти

Бінівської Олександри Андріївни

Завідувач кафедри

_____ Черниш В. В.

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук,

доцент **Кудіна В. В.**

Київ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПОЗИЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

1.1. Характеристика ключових понять дослідження

1.2. Складники професійної підготовки сучасного педагога

1.3 Сутність професійної позиції сучасного педагога

Висновки до розділу 1

РОЗДІЛ 2 ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПОЗИЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

2.1 Аналіз стану сформованості професійної позиції у майбутніх учителів в процесі навчання

2.2 Порівняння уявлень студентів і викладачів про ідеального педагога

2.3 Розвиток професійної мотивації та ціннісного ставлення майбутніх учителів до професії

Висновки до розділу 2

ВИСНОВКИ

РЕЗЮМЕ

SUMMARY

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

ВСТУП

Актуальність теми. Проблема розвитку професійної позиції педагога – пріоритетна соціально-педагогічна проблема. Її розв’язання торкається нагальних питань соціуму взагалі та освіти зокрема, оскільки в сучасних умовах важливо сформувати особистість, здатну адекватно оцінювати події, що відбуваються в суспільстві та освітніх системах, висловлювати своє ставлення з погляду привласнених цінностей інтеріоризованих норм, що є суттю морального закону всередині кожної людини. Ця багатоаспектна проблема з усією очевидністю відображає необхідність виховувати у майбутніх фахівців образ світу, що змінюється, образи думок і дій, що дають їм можливість усвідомлювати особистісне «Я» в світі, що змінюється, свою унікальність, неповторність, несхожість, виробляти свій індивідуальний стиль діяльності; формувати власне педагогічне кредо, здійснювати свідомий вибір тих життєвих і професійних цілей, які відповідають не тільки власним бажанням, інтересам майбутніх фахівців, а й намірам тих людей, серед яких вони живуть, з ким спілкуються та працюють, кого виховують.

Перед вищими педагогічними освітніми установами вітчизняної системи освіти ставиться завдання виховання та розвитку таких особистісних якостей студента, які б дозволили кожному стати суб'єктом власної освіти, стратегії власного життя, суб'єктом професійного самоствановлення, що має конкретну тверду професійну позицію. Однак проблема виховання у студента – майбутнього педагога, активної професійної позиції в умовах освітнього процесу у ЗВО недостатньо відображена в теорії педагогіки, що, у свою чергу, ускладнює її-розв’язання практично.

Проблеми формування професійної позиції майбутнього вчителя вже були предметом наукових пошуків багатьох науковців. Аналіз актуальних досліджень С. Бабак, Г. Данилова, О. Дубасенюк, Ю. Кіщенко та ін. засвідчив наявність наукових розвідок, що висвітлюють різні аспекти професійної позиції. Питання теорії й практики формування професійної позиції майбутніх

вчителів відображено також у роботах О. Заїр-Бек, Є. Климова, А. Маркової, Д. Сьюпера та ін. Професійну позицію педагога в сучасному науковому дискурсі розглядають як невід’ємний складник професійної компетентності та професійної культури (С. Вершловський, В. Кудіна та ін.), професійно-педагогічної спрямованості (К. Ваганова, Н. Кузьміна та ін.), необхідну умову ефективної професійно-педагогічної діяльності (О. Заїр-Бек, С. Кульневич, В. Сластьонін, В. Семиченко та ін.).

Не зважаючи на попередні наукові дослідження тема професійної позиції майбутнього педагога з розвитком освітнього процесу, поглибленням вимог до професії педагога не втрачає своєї актуальності, соціальної значущості, та досі має недостатню теоретичну й практичну розробленість, що й зумовило вибір теми магістерського кваліфікаційного дослідження «Формування професійної позиції майбутнього вчителя під час навчання в закладі вищої освіти».

Об’єкт дослідження – процес професійної підготовки майбутнього вчителя у закладі вищої педагогічної освіти.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування професійної позиції майбутнього вчителя.

Мета дослідження – виявити та реалізувати на практиці комплекс педагогічних умов, що сприяють формуванню професійної позиції майбутнього вчителя в період його навчання в закладі вищої освіти.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

- навести характеристику ключових понять дослідження;
- розглянути складники професійної підготовки сучасного педагога;
- розкрити сутність професійної позиції сучасного педагога;
- провести аналіз стану сформованості професійної позиції у майбутніх учителів в процесі навчання;
- провести порівняння уявлень студентів і викладачів про ідеального педагога;

- визначити перспективи розвитку професійної мотивації та ціннісного ставлення майбутніх учителів до професії.

Для досягнення мети та реалізації поставлених завдань дослідження використано комплекс **методів**:

- теоретичні – аналіз і синтез наукової літератури для розкриття теми дослідження; узагальнення з метою розкриття змісту й структури професійної позиції педагога;
- емпіричні: діагностичні (анкетування, тестування в Google Forms), пряме та опосередковане спостереження.

База дослідження: у експерименті взяли участь 30 студентів та 10 педагогів Київського національного лінгвістичного університету.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що розроблено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено комплекс педагогічних умов, що забезпечують формування професійної позиції у майбутніх вчителів.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що досліджено процес формування професійної позиції майбутніх вчителів у період їх навчання у ЗВО; виявлено форми роботи зі студентами, які сприяють формуванню у них професійної позиції майбутнього вчителя. Матеріали цього дослідження можуть бути використані в масовій практиці роботи зі студентами на різних факультетах.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення і результати дослідження доповідалися та обговорювалися на щорічній науковій онлайн конференції – секція: Професійний розвиток педагога в умовах інтеграції до європейського освітнього простору (Київ 2023 р.)

Обсяг та структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. У роботі представлено 1 таблицю, 16 рисунків, 4 додатків. Список використаних джерел включає 60 найменувань, зокрема 6 з них іноземні.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПОЗИЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

1.1. Характеристика ключових понять дослідження

Завдання сучасної вищої освіти полягає не так у передачі студенту певної суми знань за спеціальністю та освітньою програмою, скільки у формуванні можливості розпорядитися цими знаннями за необхідності. Потрібно надати здобувачу вищої освіти допомогу у розвитку здібностей добувати інформацію, обробляти та аналізувати її, вміло використовувати та приймати на її основі ефективні рішення.

Тобто мета вищої освіти сьогодні – це соціально, культурно та професійно компетентна особистість. Потреби сучасного ринку праці зумовили запитні характеристики, які має мати випускник педагогічного профілю. При перекладі цих характеристик на мову освітніх реалій і виникло поняття компетентності, під якою розуміється успішна поведінка у нестандартних ситуаціях – неформалізована взаємодія з партнерами, розв'язання складних завдань, оперування суперечливою інформацією, динамічними та інтегрованими процесами, для управління якими необхідні глибокі знання, творчі вміння, особистісні якості.

У разі реалізації Стандартів вищої освіти (СВО) чітко усвідомлюється важливість підвищеної уваги до формування професійної позиції майбутнього вчителя під час навчання у закладі вищої освіти. Саме професійною позицією задаються необхідні для педагогічної діяльності моральні якості особистості, світоглядні установки, визначається ставлення до самоосвіти та самовиховання. Процес вибору студентами своєї позиції, її формування є самовизначення, побудова себе як особистості і професіонала.

У сучасній психологічній і педагогічній літературі існує безліч інтерпретацій феномену «професійна позиція педагога».

Загалом поняття «позиція» визначається як:

- принцип, покладений основою поведінки;
- точка зору, ставлення до будь-якого питання;
- становище, місце, яке займається будь-ким відповідно до принципів своєї діяльності.

Філософи трактують поняття «позиція» як точку зору особистості з будь-якого питання; певну оцінку факту, явища; дія, поведінка, зумовлені цим ставленням, оцінкою.

У психології позиція особистості представляється складною системою відносин, установок, мотивів, цілей і цінностей, якими вона керується у своїй діяльності. Загальним, що об'єднує дослідників у розумінні позиції людини, і є те, що сукупність її відносин до світу, людей і себе, заданих системою цінностей, утворює властиву їй позицію.

У міждисциплінарному словнику з педагогіки відзначається кілька значень поняття «позиція особистості»: «Позиція особистості – це складна, досить стійка система відносин, установок та мотивів особистості, якими вона керується у своїй діяльності, і цілей та цінностей, куди спрямована ця діяльність» (Флеготова, 2013).

Фірсова І. В., розглядаючи сутність поняття «позиція», визначає останню як стійку систему відносин людини до певних сторін дійсності (Фірсова, 2018).

Низка дослідників вважають, що позиція особистості може бути представлена основними життєвими відносинами, що регулюють прояв життєдіяльності особистості. Так, Дуднік Н. Ю. розглядає «позицію» через категорію «ставлення» та підкреслює, що зайняти ту або ту «позицію» означає визначитися у своєму ставленні до життя (Дуднік, 2013).

У дослідженнях Іванова О. сформовано поняття «позиція особистості». «Позиція особистості, на її думку, це стійке ставлення до різних сторін діяльності та самого себе (вищий рівень індивідуального самопізнання), що регулює поведінку особистості» (Іванова, 2019).

Дубасенюк О.А., та Вознюк О.В. (2011) визначили «педагогічну позицію як особистісно-гуманний підхід до дитини, заснований на професійних знаннях, професійному досвіді, творчому підході до педагогічній праці» (Дубасенюк, 2011).

Федюк Г. З. розглядає «позицію як ціннісно-смыслову самореалізацію особистості, інтегративну характеристику особистості та її діяльності, яка є також характеристикою активності особистості, її суб'єктності» (Федюк, 2017).

Ключовими домінантами, які істотно впливають на характер процесу становлення професійної позиції майбутнього вчителя, і водночас стимулюючими його до розвитку своєї позиції та діяльності, нами виділено такі:

- професійне самовизначення як механізм становлення професійної позиції майбутнього вчителя;
- формування суб'єктності як здатності до самоствердження, самовдосконалення, саморозвитку;
- формування професійної рефлексії та професійної самосвідомості майбутнього вчителя як механізму його самоаналізу та інструменту самоконтролю, осмислення та відповідальної поведінки (Слепкань, 2000).

Насамперед відзначимо, що процес професійного самовизначення особистості є тривалим і розглядається як складник загального процесу її соціалізації, виховання конкурентоспроможної та успішної людини. При цьому успішність професійного самовизначення забезпечується психологічною готовністю особистості до вибору професії, яка може бути пов'язана з формуванням професійної спрямованості, адекватною самооцінкою особистості, її достатньою поінформованістю, стійкими професійними намірами.

Самовизначення характеризується вченими як «процес та результат вибору особистістю власної позиції, цілей і засобів самоздійснення у

конкретних обставинах життя; основний механізм набуття та прояви людиною внутрішньої свободи (Гуцан, 2016). При цьому суть процесу самовизначення, вважає Корольчук М.С., полягає в актах виявлення та затвердження індивідуальної позиції у проблемних ситуаціях, коли людина опиняється перед необхідністю альтернативного вибору і має ухвалювати екзистенційні чи прагматичні рішення (Корольчук, 2018).

Заслуговує на увагу позиція Оксенчука Т.В., та Гузенко О.А. про виділення трьох груп показників ефективності професійного самовизначення:

- усвідомленість і самостійність професійного вибору;
- задоволеність людиною зробленим вибором;
- успішність і реалістичність такого вибору (Оксенчук, 2018).

Нам імпонує думка Гуцан Л.А., яка вважає, що «професійне самовизначення – це складний багатокomпонентний процес, спрямований на вирішення майбутнім вчителем важливих питань самоактуалізації, здійснення вибору та знаходження свого місця у житті. Це рух, який відбувається у внутрішньому та зовнішньому проявах особистості та здійснюється через прийняття рішень, що направляють цей рух, а також через пошук оптимальних засобів реалізації цих рішень та коригування професійних планів у напрямку їх більшої реалістичності» (Гуцан, 2016).

Існує думка, що рушійною силою професійного самовизначення майбутнього вчителя є суперечність між тим, що знає, вміє, на що здатний студент та вимогами компетентнісного підходу до його професійної підготовки (суперечність між «хочу» – «можу» – «умію» – «ти зобов'язаний», що трансформуються в «я зобов'язаний, інакше не можу»). Таким чином, розглянемо власне саме поняття «педагогічної позиції».

Так, у словнику Шапран О.І. та Домбровської Я.М., дається така характеристика поняття «педагогічна позиція»: «...система інтелектуальних та емоційно-оцінних відносин до дитини та дитинства, педагогічної дійсності та педагогічної діяльності» (Шапран, 2016).

Хмельникова Л. І. виділяє професійну позицію як складник поняття «педагогічна позиція», розглядаючи у її складі два компоненти: професійний і особистісний. Згідно з цією точки зору позиція вчителя сприймається як єдине ціле – професійно-особистісна позиція і як стійка система його відносин до тих сторін реальної дійсності, які включені до педагогічної діяльності, і до самого себе як особистості (Хмельникова, 2013).

Пріма Д. А. у своєму дослідженні визначає професійну позицію майбутнього вчителя як інтегративну характеристику його особистості, яка виражає систему теоретичних практико-орієнтованих знань, ціннісних орієнтацій, що визначає рефлексивно-особистісні методи педагогічної діяльності, її творчий розвиток (Пріма, 2019).

Таким чином, професійна позиція особистості – це стійке ставлення до всього комплексу професійно важливих завдань та умов професійної діяльності та самого себе, що регулює поведінку особистості. На основі аналізу літературних джерел, виходячи із сутності понять, структуру професійної позиції педагога можна представити так (див. табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Структура професійної позиції (СПП)

Компоненти структури	Елементи структури	Функції	Критерії та індикатори прояву
Ціннісно мотиваційний (ціннісні установки, цілі, смисли, мотиви)	Ставлення до педагогічної професії та діяльності (сенси, мотиви); - Сукупність професійно значущих ціннісних установок; Ставлення до освіти/професійної підготовки (сенси, цілі).	- Джерело активності, визначення її наряду та характеру; – Забезпечення ціннісно заданого характеру дій суб'єкта у процесі професійної підготовки, їхня успішність;	– Рівень усвідомлення себе як суб'єкта; - Уявлення про ступені та сфери прояву свободи учнів; - Ступінь загальної задоволеності вибором педагогічної професії; - Ціннісні установки, цілі професійної підготовки, професійної діяльності; - Потреба в саморозвитку, самоосвіті, в самореалізації

Продовження табл.1.1

Компоненти структури	Елементи структури	Функції	Критерії та індикатори прояву
Особистісний (Здібності, якості)	<ul style="list-style-type: none"> - Активність; - Особистісна автономія (самостійність, ініціативність, Свобода вибору, креативність); - Відповідальність; - Здатність до саморозвитку, самоконтролю, саморегуляції; - Здатність до рефлексії та саморефлексії. 	<ul style="list-style-type: none"> – Особистісний ресурс для прояву суб'єктності, особистісної та професійної самореалізації, виконання професійних функцій, розв'язання особистісно-професійних завдань. 	<ul style="list-style-type: none"> - Рівень розвитку здатність до рефлексії та саморефлексії, здібності до саморозвитку, самоосвіти, самоврядування; - Рівень розвитку творчих здібностей; - Ступінь самостійності та ініціативності в освітньому процесі; - Рівень розвитку відповідальності
Змістовно діяльнісний (професійно значущі знання, вміння)	<ul style="list-style-type: none"> - Сукупність знань про себе (самовизначення), - Вміння самодіагностики, самооцінки, проєктування особистісно-професійного розвитку; - Сукупність методологічних, психолого педагогічних, методичних, предметних знань та умінь. 	<ul style="list-style-type: none"> – Розуміння сенсу та значущості педагогічної професії; - Усвідомлення особистісного сенсу та цілей майбутньої професійної діяльності, професійної підготовки. 	<ul style="list-style-type: none"> - Усвідомленість, Професійних знань; - Повнота та усвідомленість знань про себе; - Рівень розвитку умінь самодіагностики, Проєктування свого професійно-особистісного розвитку, проєктування освітнього процесу, контролю, рефлексії його результатів тощо.

Джерело: сформовано автором на основі (Потанчук, 2019)

Таким чином, відповідно до табл.1.1 можна сформулювати таке визначення професійної позиції особи педагога. Професійна позиція педагога – це інтегральна якісна характеристика особистості, що з'являється в період її професійного становлення, що є цілісною єдністю компонентів – ціннісно-мотиваційного, змістовно-діяльнісного, особистісного, що виявляється у ставленні до себе, до учнів, до своєї професії та професійної діяльності, усвідомленої, ціннісноосмисленої, мотивованої активності, потреби та

здібності до самоосвіти, саморозвитку, самоконтролю та саморегуляції, рефлексії та саморефлексії, що забезпечує результативність включення особистості в процеси пізнання та перетворення себе та навколишнього світу, особистісно-професійний розвиток, досягнення завдань в усіх видах діяльності.

Критеріальна характеристика професійної позиції майбутнього педагога включає такі компоненти:

1. Навчально-професійна мотивація – рівень сформованості професійної мотивації педагога; мотиваційна та практична готовність до різних професійних функцій, включаючи прагнення безперервного професійного зростання; інтерес до певних наукових проблем (Олексенко, 2019).

2. Діяльнісний показник – ефективне володіння педагогічними технологіями (навчання, виховання, педагогічний аналіз, проектування, діагностика, експертиза); активність на заняттях, практиці та в громадській роботі, досвід дослідницької діяльності; успішність проходження педагогічної практики, особистісна спрямованість, форми громадської роботи.

3. Соціально-психологічний показник – ціннісні орієнтації педагога, його соціальний статус (Алексюк, 1998).

4. Особистісний показник – самооцінка; педагогічні здібності, індивідуальні особистісні риси.

Аналіз думок різних науковців, які розробляли наукові передумови розв'язання проблеми розвитку професійної позиції майбутніх педагогів в освітньому просторі ЗВО, приводить нас до висновку про те, що конкретний вид позиції має свої, тільки їй властиві характеристики та систему відносин, що утворюють її зміст. Йдеться, таким чином, про розвиток конкретних відносин у кожному виді позиції, які займають в ієрархії різних відносин домінуюче становище, і про те, що кожному виду позиції властива більшою мірою своя система відносин.

Отже, професійна позиція педагога характеризується як система його ціннісно-сміслових ставлень до соціально-культурного оточення, самого себе

та своєї діяльності, яка визначає на його професійне буття у виховній взаємодії з дитиною, її місце у просторах сучасного виховання.

1.2. Складники професійної підготовки сучасного педагога

Система сучасної вищої освіти характеризується новими вимогами, пов'язаними з використанням інноваційних підходів до розв'язання питань професійної підготовки майбутніх освітян.

В якості складників побудови моделі професійної підготовки студентів, нами було обрано три підходи: системно-середовищний, діяльнісний та компетентнісно-контекстний. Проблема побудови вищезгаданої моделі науково-педагогічного дослідження дозволяється, виходячи з таких положень:

- системно-середовищний підхід сприяє створенню умов, наближених до майбутньої професійної діяльності педагога;
- діяльнісний підхід передбачає моделювання професійної діяльності педагога;
- компетентнісно-контекстний підхід відображає структуру та зміст процесу професійної підготовки студентів у контексті їхньої майбутньої професійної діяльності.

Далі детальніше розкриємо сутність кожного з виділених підходів для оцінки складників професійної підготовки сучасного педагога.

Системно-середовищний підхід інтегрує ідеї системного та середовищного підходів. Вибір цього підходу обумовлений цілісною сукупністю взаємопов'язаних і структурованих між собою елементів процесу професійної підготовки студентів (Бойко, 2012).

При розкритті сутності системно-середовищного підходу, необхідно звернутися до такого базового теоретико-методологічного підходу, як системний, який належить до групи підходів загальнонаукового рівня.

Основним поняттям системного підходу є термін «система», який є поєднанням взаємопов'язаних елементів, що мають такі ознаки:

- 1) усі елементи системи об'єднує одна мета;
- 2) елементи системи структуровані, ієрархічні та перебувають у взаємодії між собою;
- 3) система має особливу якість, не властиву елементам окремо.

Системний підхід не акцентує середовищні характеристики процесу підготовки, що вимагає його доповнення до середовищного підходу. Системний підхід у науково-педагогічних дослідженнях розглядається як «система дій із середовищем, які забезпечують її перетворення на засіб діагностики, проектування та продукування виховного результату»; «сукупність життєвих умов, тобто конкретний фізичний, природний та соціокультурний простір, в якому людина виявляє свою індивідуальність, що реалізується як особистість». На основі даних формулювань визначення можна зробити таке узагальнення поняття «середовища» як «системи умов навчання студентів, максимально наближених до майбутньої професійної діяльності» (Данилова, 2005).

Вихідні положення системно-середовищного підходу полягають у чіткій постановці проблеми, її логічному розгортанні з метою комплексного, послідовного вивчення.

Водночас думаємо, що реалізація одного системно-середовищного підходу на практиці не розкриватиме найважливішого аспекту взаємодії викладача та студента. Звернення до діяльнісного підходу, на нашу думку, буде необхідним доповненням системно-середовищного підходу.

Діяльнісний підхід трактується як процес професійної підготовки студентів, що визначається моделюванням їхньої педагогічної діяльності на основі методів, способів і форм організації процесу навчання.

Особливість діяльнісного підходу полягає у формуванні теоретичних знань, практичних умінь і навичок. Розкриваючи особливості застосування діяльнісного підходу, вважаємо, необхідним подати трактування поняття «діяльність», яке визначається як «різносторонній процес створення суспільним суб'єктом умов для свого існування та розвитку, процес

перетворення соціальної реальності відповідно до суспільних потреб, цілей та завдань» (Дорож, 2017).

Аналіз наукової літератури та нормативно-правових документів дозволив виділити інваріантні характеристики діяльності:

- є формою прояву цілеспрямованої активності суб'єкта;
- передбачає осмислення та коригування суб'єктом своєї практичної роботи;
- здійснюється безпосередньо у системі суб'єктно-предметних відносин;
- впливає на навколишнє середовище та ін.

Варто зазначити, що діяльнісний підхід разом із системно-середовищним підходом передбачають постійну зміну видів практичної діяльності студентів і викладачів.

Таким чином, використання діяльнісного підходу передбачає, що викладач та студент є суб'єктами педагогічної діяльності; предметом діяльності є процес підготовки студентів; діяльність суб'єктів процесу носить відкритий характер.

Незважаючи на значну роль системно-середовищного та діяльнісного підходів у педагогічному дослідженні, вважаємо за доцільне доповнити процес підготовки студентів компетентнісно-контекстним підходом, який утворений на основі злиття двох підходів: компетентнісного та контекстного, кожен з них буде розглянутий окремо, а потім будуть виділені основні положення компетентнісно-контекстного підходу.

Проблема розгляду компетентнісного підходу виникла відносно недавно і тісно пов'язана з процесом модернізації змісту вітчизняної освіти. Водночас, аналіз науково-дослідної літератури показує всю складність і неоднозначність формулювання поняття «компетентнісний підхід» (Дробітько, 2020).

Проте основна спрямованість компетентнісного підходу полягає у формуванні у студента здібностей діяти у нових, несподіваних, проблемних ситуаціях, застосовуючи отримані професійні знання, уміння та навички. Причому йдеться не про окремі знання, вміння чи навички, а про комплекс,

який служить студенту основою здійснення своєї майбутньої професійної діяльності.

Сутність поняття «компетентнісний підхід» слід розкривати, перш за все, через зміст поняття «компетентність» (від латів. *competentia* – приналежність з права), яке сприймається як «узагальнений спосіб дії, який забезпечує продуктивне здійснення професійної діяльності» (Бабак, 2016).

Проведений теоретичний аналіз досліджень дозволяє зробити висновок про те, що компетентнісний підхід бере свій початок із контекстного підходу до навчання.

У педагогічних дослідженнях поняття «контекст» розглядається як «система внутрішніх та зовнішніх умов поведінки та діяльності людини, яка впливає на сприйняття, розуміння та перетворення суб'єктом конкретної ситуації, надаючи зміст і значення цієї ситуації як цілого та її компонентів» (Бабак, 2016).

При цьому найважливішу роль у контекстному підході відіграють активні методи та форми навчання, що сприяють інтенсивному розвитку особистості студента, формуванню його професійних компетенцій у рамках та засобами навчальної діяльності, що логічно переходить від навчальної діяльності до практичної з необхідною зміною цілей, завдань, дій і запланованих результатів.

Таким чином, серед теоретико-методологічних підходів до професійної підготовки майбутніх педагогів нами були виділені системно-середовищний, діяльнісний та компетентнісно-контекстний підходи. Ці підходи, на наш погляд, повніше сприяють створенню умов, наближених до майбутньої професійної діяльності педагога, передбачають її моделювання та відображають зміст процесу підготовки у контексті майбутньої професійної діяльності студентів.

Виходячи з проведеного теоретичного аналізу різних наукових підходів до структури професійно-педагогічної позиції, припускаємо, що структура професійної позиції майбутнього вчителя визначається: змістом світогляду

особистості; системою загальних і професійно-педагогічних знань; спеціальних знань педагога про цінність професіоналізму та педагогічної професії, загалом, про сенс, структуру, види, приклади та функції професійної позиції вчителя; такими елементами структури особистості, як цінності, мотиви, установки, готовність до діяльності, суб'єктні властивості та особистісні якості.

З метою визначення елементів професійної позиції майбутнього вчителя охарактеризуємо вищеперелічені категорії більш детально.

У структурі різних сторін професіоналізму особистості найважливіше місце займають спеціальні знання, засновані на ступені освіченості особистості та формуються в системі її професійного розвитку.

Говорячи про професіоналізм і професійну позицію, особливу увагу приділяють професійно-педагогічним знанням. Ця група знань є інтегральною єдністю компетентностей, необхідних майбутньому вчителю для успішного здійснення педагогічної діяльності, зокрема, – це:

- професійно-педагогічна компетентність, що представляє собою комплекс психолого-педагогічних знань, спеціальних предметних знань та знань методик викладання (Бабак, 2016);
- комунікативна компетентність, яка полягає у знанні особливостей професійно-педагогічної комунікації;
- акмеологічна компетентність, заснована на позитивній професійно-педагогічній мотивації;
- інформаційна компетентність, що передбачає постійну роботу особистості над оволодінням новими інформаційно-комунікаційними та цифровими технологіями.

Система професійно-педагогічних знань дозволить майбутньому вчителю сформувати адекватні уявлення про педагогічну професію, необхідні для розвитку та затвердження власної професійної позиції надалі, але не дасть повного уявлення про педагогічну позицію як про окрему характеристику особистості майбутнього вчителя.

Відповідно, ефективність розвитку професійної позиції майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки та наступне її затвердження у педагогічній діяльності буде залежати від якості оволодіння студентом закладу вищої освіти не тільки системою професійно-педагогічних знань, а й від цілеспрямованого вивчення різних аспектів феномену педагогічної позиції.

Саме інтегральна єдність перелічених вище категорій знань визначає, на наш погляд, інтелектуальний потенціал майбутнього вчителя, що виявляється в його педагогічній позиції та є когнітивним компонентом професійної позиції майбутнього вчителя.

Визначаючи структуру професійної позиції майбутнього вчителя згідно з положеннями про структуру особистості, вважаємо доцільним включити до складу педагогічної позиції такі складники, як цінності, мотиви, установки та готовність до педагогічної діяльності як комплекс позитивних установок на обрану професію, оскільки будь-яка позиція особистості різних життєвих і професійних ситуаціях буде ґрунтуватися на системі ціннісно-сміслових ставлень особистості до навколишньої дійсності. Характеризуючи ці складники, підкреслимо їх педагогічну спрямованість.

Так, аналізуючи категорію «цінності», доходимо висновку про те, що на успішність трудової діяльності, зокрема, педагогічної, а також на успішність реалізації майбутнім вчителем професійної позиції у цій діяльності має великий вплив рівень сформованості професійної системи цінностей як структурної частини загального ціннісного потенціалу особистості.

Професійні цінності педагога відображають орієнтацію особи на професійно-педагогічну діяльність. Для педагогічної діяльності характерними є різні особистісні цінності, що мають психологічний і соціальний контекст (соціальна значущість, престижність педагогічної професії, задоволення комунікативних, емоційних та духовних потреб та ін.); цінності творчого розвитку (можливості розвитку творчих здібностей, постійне вдосконалення своїх умінь та навичок та ін.); прагматичні цінності (оплата праці, кар'єрне зростання та ін.).

Ці категорії цінностей є надзвичайно важливими для розвитку позитивної професійної «Я – концепції» майбутнього вчителя як процесу формування студентом ціннісних уявлень про себе, своєї успішності в майбутній професійній діяльності, про свій статус у суспільстві. Цей процес має поетапний характер, спрямований на перетворення особистості внаслідок розвитку власної системи цінностей.

Слід зазначити, що з гуманістичної природи педагогічної професії, професійно-педагогічні цінності більшою мірою характеризуються високоморальним змістом та виступають як базова основа для сфери професійно-педагогічних мотивів.

«Мотивація» у наукових дослідженнях розглядається як сукупність мотивів сталого характеру з наявністю домінуючого мотиву (Вознюк, 2009). Мотивація особистості вчителя безпосередньо впливає на зміст його професійної позиції, оскільки від характеру мотивів залежатиме спрямованість особистості, ступінь відповідальності у обраній професії, рівень професіоналізму та компетентності, що виявляються у діяльності майбутнього вчителя різними типами педагогічних позицій.

Тому, одним з найважливіших завдань професійної підготовки студентів у закладі вищої освіти є розвиток позитивної професійно-педагогічної мотивації.

Педагогічна мотивація є системою мотивів професійно-педагогічної діяльності, що складається з сукупності зовнішніх мотивів (мотив досягнення, мотив престижу, фінансові мотиви та ін.) та внутрішніх мотивів (мотив особистісно-професійного зростання, орієнтація на результативність педагогічної діяльності та ін.), які орієнтують майбутнього вчителя на усвідомлення педагогічної професії як цінності.

Слід зазначити, що для формування професійної позиції студента закладу вищої освіти, важлива не тільки наявність зовнішніх і внутрішніх мотивів, а й розвиток пізнавальної та творчої мотивації як орієнтиру на

вдосконалення інтелектуально-діяльнісного потенціалу особистості майбутнього вчителі.

Розвиток системи пізнавальних мотивів дозволить зацікавити студентів змістом процесу професійної підготовки у закладі вищої освіти, особистою участю в цьому процесі та активною взаємодією з іншими представниками навчально-професійного соціуму у системі педагогічної діяльності. Розвиток творчих мотивів, у свою чергу, буде сприяти засвоєнню студентами нових способів та прийомів навчальної та комунікативної діяльності, нестандартних форм співробітництва з оточуючими (Головенкін, 2019).

Таким чином, представлена система мотивів у складі професійної позиції майбутнього вчителя спрямована на становлення педагога-професіонала, здатного сприймати педагогічну професію як особистісну цінність і виконувати роль не тільки виконавця, а й «творця» майбутньої професійної діяльності.

Поряд з педагогічними цінностями та мотивами важливе місце у складі професійної позиції майбутнього вчителя посідає педагогічна установка як внутрішньо особистісна схильність суб'єкта до активності у професійно-педагогічних ситуаціях різного рівня складності.

Установки на педагогічну діяльність можуть мати як егоцентричну спрямованість (установка на успіх, на матеріальне благополуччя, на мінімізацію зусиль, на саморозвиток, саморозкриття та ін.), так і альтруїстичний характер (установка на реалізацію гуманістичної природи педагогічної професії, установка на служіння оточуючим та ін.) (Дем'яненко, 2006).

Це зумовлює необхідність орієнтувати майбутнього вчителя на позитивні педагогічні настанови протягом всього процесу професійного становлення у закладі вищої освіти з метою формування активної професійної позиції, враховуючи особисті потреби та життєвий досвід студента.

На наш погляд, ефективність педагогічної діяльності та реалізованої у ній професійної позиції залежить від комплексного розвитку позитивних

педагогічних установок, які розглядаються як готовність майбутнього вчителя до педагогічної діяльності.

Готовність до педагогічної діяльності виявляється у переконаннях особистості майбутнього вчителя, поглядах, ставленні до навколишньої дійсності; впливає на якість виконуваної ним професійної діяльності та у багатьох аспектах визначає характер його педагогічної позиції (Дубасенюк, 2005).

Педагогічну готовність разом із комплексом позитивних професійно-педагогічних цінностей, мотивів та установок розглядаємо як внутрішньоособистісну систему емоційних і ціннісно-оцінних студента до педагогічної професії, що трансформується в емотивний компонент професійної позиції майбутнього вчителя.

Аналізуючи структуру професійної позиції майбутнього вчителя, вважаємо за доцільне розглянути це питання в аспекті діяльнісного підходу, оскільки особистість професіонала формується у діяльності, професійна позиція особистості проявляється у професійній діяльності, що, у свою чергу, передбачає розвиток у майбутнього вчителя відповідних груп умінь, здібностей, суб'єктних властивостей та особистісних якостей.

Слід зазначити, що успішність професійно-педагогічної діяльності майбутнього вчителя залежить від сформованості низки педагогічних умінь і здібностей. Педагогічні вміння є здатністю ефективного виконання дій, відповідно до цілей та умов діяльності. Іншими словами, педагогічні вміння – це здатність вчителя виконувати професійно-педагогічну діяльність, що заснована на знаннях, особистому досвіді та усвідомленні зв'язків між цілями педагогічної діяльності та способами її виконання. Сформованість педагогічних умінь є проявом майстерності та творчості вчителя (Іваненко, 2016).

У науково-педагогічній літературі серед спеціальних здібностей вчителя виділяються дидактичні, конструктивні, проєктивні, перцептивні, комунікативні, організаційні та ін. Їхня сутність полягає в тому, що вони

дозволяють майбутньому вчителю успішно підбирати, розробляти та реалізовувати методи навчання; формувати всебічно розвинену особистість учня; прогнозувати результати власної педагогічної діяльності та поведінку учнів у різних ситуаціях; усвідомлювати та враховувати індивідуально-психологічні особливості дітей різного віку; зовні висловлювати свої емоції та почуття; здійснювати вольовий вплив на учнів; володіти педагогічним тактом; якісно організовувати навчальну та позаурочну роботу з дітьми.

Педагогічні вміння та здібності як змістовні характеристики професійної позиції майбутнього вчителя, на наш погляд, виступають фактором, що визначає прояв педагогічної позиції на рівнях професійної майстерності та емоційно-особистісного сприйняття вчителем матеріалу, що викладається.

Аналізуючи структуру професійної позиції майбутнього вчителя через категорію діяльності, зазначимо, що особистість педагога у діяльності розглядається як суб'єкт, якому притаманні певні властивості та професійно значущі якості. До них належать такі: ініціативність, старанність, працьовитість, доброзичливість, привітність, корпоративність, емпатія та ін.

Резюмуючи сказане, зауважимо, що вивчення змісту професійної позиції майбутнього вчителя через категорії педагогічних умінь і здібностей суб'єктів і особистісних якостей, вимагає розгляду поняття «рефлексія педагогічної діяльності» як головного показника свідомості студента закладу вищої освіти.

Рефлексія у широкому розумінні є зверненням уваги суб'єкта на самого себе та на свої дії, а також – на їхнє переосмислення. Професійно-педагогічна рефлексія, своєю чергою, сприймається як здатність суб'єкта педагогічної діяльності об'єктивно оцінювати свої професійні здібності, співвідносити їх з цілями та результатами професійно-педагогічної діяльності (Корольчук, 2018).

Рефлексія педагогічної діяльності включає у себе вивчення та зіставлення власного сьогодення та минулого досвіду; дозволяє особистості майбутнього вчителя адекватно оцінювати свої можливості та ресурси,

вчитися виробляти індивідуальний стиль професійної діяльності та коригувати її в міру необхідності.

Таким чином, детально проаналізувавши соціально-психологічну та науково-педагогічну літературу з досліджуваної проблеми, дійшли висновку, що складники професійної позиції майбутнього вчителя як системи ставлень педагога до різних сторін педагогічної діяльності та суб'єктів-учасників цієї діяльності може бути представлена інтегральною єдністю когнітивного, емотивного та суб'єктно-діяльнісного компонентів.

1.3 Сутність професійної позиції сучасного педагога

В умовах реформування вищої освіти перед викладачами закладів вищої освіти постають завдання, від розв'язання яких залежить не лише значущість внеску вищої освіти у забезпечення соціально-економічної стабільності та сталого розвитку суспільства, а й збереження «ідеї університету», яка полягає у формуванні людського існування, творення людського буття у світі. До таких завдань належить пошук ефективних форм взаємодії викладача та студентів, освоєння викладачем нових (і/або добре забутих старих) позицій міжособистісного спілкування із ними. Спосіб комунікації, що здійснюється в університеті, є «справою духовної відповідальності всіх його членів», усвідомлена рефлексія з них може «утримувати» вільний шлях для духовного життя університету.

Наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства від 23.03.2021 № 610 затверджено професійний стандарт на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти». Проект професійного стандарту було розроблено Міністерством освіти і науки України за власною ініціативою. Професійний стандарт є інструментом для систематизації вмінь і навичок (створення посадових інструкцій), підготовки молодих фахівців, само- та оцінювання діяльності викладачів закладів вищої освіти, підвищення кваліфікації та професійного розвитку.

Дослідження останніх років показують, що роль викладача ЗВО як ретранслятора та «оцінювача» знань все частіше викликає у студентів неприйняття та відторгнення. Неприйнятними для студентів стають постійне підкреслення викладачем свого домінуючого становища, його відокремленість і відчуженість, формалізм відносин. Вивчення здатності викладачів ЗВО щодо особистісно-самооцінної ідентифікації зі студентами виявило, що наростання самооціночно-конфронтаційних орієнтацій більшою мірою виражено у молодих викладачів, які мають найменший стаж педагогічної роботи, які займають невисокий статус у посадовій викладацькій ієрархії.

Статуси викладача і студента в освітньому процесі постійно змінюються. Позиція суб'єкта управління передбачається не лише викладачеві, а й студенту; освітній процес визначається як спільна діяльність викладача та студента з проектування освітнього середовища. У навчанні має значною мірою враховуватися думка студентів, ступінь їх задоволеності освітніми послугами, запити та пропозиції, що виникають (Мартинець, 2016).

Включення студентів у вдосконалення навчального процесу розглядається як необхідний інструмент організації освіти та корисний соціальний досвід для учнів.

В умовах інформаційного суспільства передача готових знань «з однієї голови до іншої» не актуальна і навіть небезпечна для університету як така, що не відповідає духу та викликам часу. Сучасний викладач покликаний вчити студентів добувати необхідну інформацію та працювати з нею, розвиваючи в ході спільної навчально- та науково-дослідної діяльності мислення студентів, виховуючи у них потребу в осмисленому вченні, прагнення до самонавчання та саморозвитку. Викладач має виступити не лише «відкривачем» нових знань, як це було раніше, але бути «співробітником» студента, «фасилітатором» його розумових та духовних процесів.

Сучасний заклад вищої освіти стрімко змінює свій вигляд. Особливо цей процес помітний у зв'язку з можливостями дистанційного навчання, що розширюються. Дистанційне навчання має безліч незаперечних переваг, і

особливо воно продуктивне для студентів із сильною навчальною мотивацією та розвиненою здатністю до самоорганізації. Деякі автори навіть пов'язують з розвитком онлайн-навчання «захід» традиційної вищої освіти, її занепад (Прищак, 2019).

Не заперечуючи ролі онлайн-навчання щодо передачі інформації, все ж таки вважаємо, що справжня вища освіта не може обходитися без «живого» спілкування викладача та студента. Тільки у живому спілкуванні можлива побудова «широких і спрямованих углиб особистості відносин», які серед інших умов допомагають реалізації ідеї університету, яка сьогодні, як ніколи раніше, має бути звернена до становлення особистості, розвитку її суб'єктності, духовності та безпосередньо професійної позиції майбутніх педагогів.

Існують дослідження, спеціально спрямовані на вивчення проблем формування професійної позиції викладача ЗВО. Кудіна В.В. у своєму дослідженні загальних проблем освіти окремо вивчала професійну позицію майбутнього викладача закладу вищої освіти (Кудіна, 2014). Вона визначена як усвідомлення власного життєвого досвіду, у структуру якого включалася взаємозалежна система потреб, і здібностей, їх взаємозв'язку і регуляція. Крім цього у зміст поняття включалася практична діяльність із здійснення даної позиції. На думку цього автора, педагогічна позиція викладача ЗВО заснована на розумінні власного місця та функцій в освітньому процесі, що в свою чергу є джерелом його особистісної та професійної активності (Кудіна, 2014).

Літовка О. П. під цим феноменом розуміє професійно-особистісну характеристику викладача ЗВО, що виражає систему його ціннісних відносин до своєї професійної діяльності та її результатам, учасникам освітнього процесу – студентам та до себе (Літовка, 2015).

Професійна педагогічна позиція викладача ЗВО – це система тих інтелектуальних, вольових та емоційно-оцінних відносин до світу, педагогічної дійсності та педагогічної діяльності зокрема, які є джерелом активності викладача. В основі педагогічної позиції викладача ЗВО лежить

його соціальна позиція. Структура професійної педагогічної позиції викладача ЗВО наведена на рис.1.1.

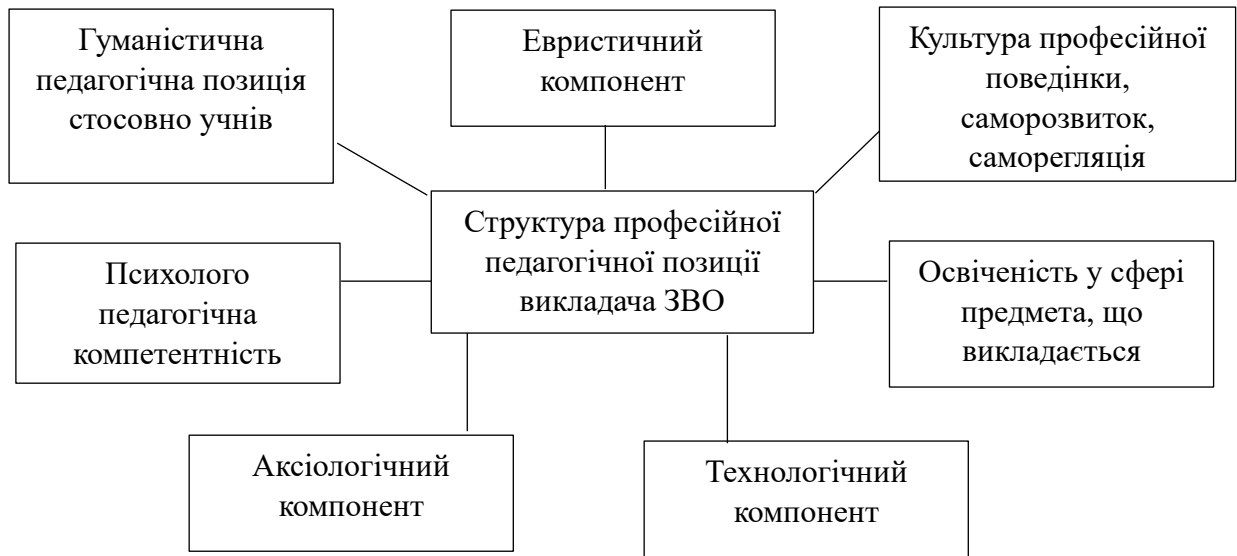

Рис.1.1. Структура професійної педагогічної позиції викладача ЗВО

Джерело: розроблено автором на основі (Осипова, 2014)

Зі схеми видно, що в першу групу компонентів професійної педагогічної позиції викладача ЗВО входить гуманістична педагогічна позиція стосовно учнів. Для педагогічної позиції характерні дві сторони: світоглядна (виражається в усвідомленні суспільної значущості професії, орієнтації на гуманістичні принципи) та поведінкова (виражається у здатності педагога приймати рішення, нести за них відповідальність та створювати умови для самореалізації особистості студента).

Другу групу компонентів складають психолого-педагогічна компетентність і розвинене педагогічне мислення. Педагогічне мислення включає критичне мислення (має на увазі необхідність аналізувати свою взаємодію з учнями); творчу спрямованість мислення; проблемно-варіативне мислення.

До третьої групи віднесли освіченість у сфері предмета, що викладається, та науково-дослідну діяльність.

Четверта група компонентів включає культуру професійної поведінки, методи саморозвитку, уміння саморегуляції своєї діяльності, спілкування. Саморегуляція, у разі, це поведінка відповідно до педагогічними вимогами, активність у напрямі задоволення потреб та інтересів студентів. Будь-яка саморегуляція реалізується через: нормативний компонент (сукупність знань, понять та вимог до особистості педагога); регулятивний компонент (почуття, відносини, переконання, які реалізує педагог у своїй поведінці) та діяльнісно-поведінковий компонент (має на увазі реалізацію вольових процесів у напрямку контролю та корекції своєї поведінки).

П'ята група передбачає аксіологічний компонент педагогічної культури, тобто засвоєння та прийняття викладачем цінностей педагогічної праці.

У шостій групі розташовується технологічний компонент педагогічної культури, який включає способи та прийоми взаємодії учасників освітнього процесу у культурі спілкування, використання педагогічної техніки інформаційних та освітніх технологій тощо.

До сьомої групи належить евристичний компонент, що містить здатність власного педагогічного цілепокладання, планування, аналізу та оцінки своєї діяльності, творчу природу педагогічної діяльності.

Безумовно, наведений перелік компонентів професійної педагогічної позиції викладача ЗВО не є вичерпним. Але, на нашу думку, він, загалом, відбиває зміст поняття професійної позиції.

Соціальна позиція виростає з тієї системи поглядів, переконань і ціннісних орієнтацій, які були сформовані ще у сімейному вихованні, у загальноосвітній школі, під час навчання педагогічної професії у ЗВО. У процесі професійної підготовки на їх основі формується мотиваційно ціннісне ставлення до педагогічної професії, цілей і засобів педагогічної діяльності, що зрештою виявляється у спрямованості, яка є ядром особистості викладача.

Професійна позиція пов'язана з чітким усвідомленням того, що і для чого робить педагог, отже, вона пов'язана з педагогічною компетентністю та включає педагогічну рефлексію. Структура професійної компетентності

педагога може бути розкрита через педагогічні вміння та передбачає наявність у нього широкого діапазону професійних знань та умінь, що реалізуються викладачем на основі усвідомленого використання освітньої стратегії (Буряк, 2010).

Педагогічна майстерність обумовлюється рівнем професійної компетентності та передбачає хороше знання педагогічного процесу та вміння його побудувати та привести в дію. Педагогічні вміння та педагогічна техніка лише компоненти педагогічної майстерності. Педагогічна майстерність – це сплав особистісно-ділових якостей та професійної компетентності викладача. Таким чином, поняття «педагогічна компетентність» виражає єдність теоретичної та практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності та характеризує професіоналізм педагога, як один із суб'єктивних чинників діяльності педагога (Кіщенко, 2004).

Майстерність викладача ЗВО вимагає вироблення педагогічної позиції та самовизначення у численних підходах та варіантах організації процесу навчання. Прихильники активних методів навчання у ЗВО стверджують, що у підготовці сучасного фахівця сьогодні найбільш значущим є розвиток компетентності. Вони пропонують будувати процес навчання на основі тренінгів і ділових ігор, моделюючи простір майбутньої професійної діяльності.

Прихильники класичного академічного підходу до викладання у закладі вищої освіти стають на захист традиційних методів навчання, стверджуючи, що ігрова форма не завжди доречна та виключає ту галузь знань, яка не може бути представлена у такій формі організації навчання.

Варто зазначити, що сьогодні не всі викладачі готові використовувати активні методи навчання. Сьогодні всім викладачам ЗВО важливо не так використовувати активні методи навчання, скільки навчитися визначати їх своєчасність і необхідність. Професійна компетентність викладача включає здатність і готовність до самовизначення у різноманітті підходів і принципів сучасного освітнього простору закладу вищої освіти.

Самовизначення вважається центральним механізмом становлення особистісної та професійної зрілості, яке полягає в усвідомленому виборі людиною свого місця в системі соціальних відносин, системі культурних і загальнолюдських цінностей, у вибраній професії. Творче самовизначення передбачає мужність йти неповторним шляхом, відстоювати позицію, а також творче самовираження та неповторність особистості. Самовизначення розглядаємо як вибір себе, як вибір того, яким бути у конкретній життєвій ситуації та конкретних відносин з іншими. Іншими словами, самовизначення – це перебіг психологічного зростання індивіда і процес становлення індивідуальності в онтогенезі та в конкретній ситуації, що виявляє ціннісний вибір (Кудіна, 2007).

Поява потреби у професійному самовизначенні свідчить про досягнення особистістю досить високого професійного рівня розвитку, для якого характерне прагнення зайняти власну, достатньо незалежну позицію у структурі емоційних, інформаційних, професійних та інших зв'язків із іншими людьми.

Вважаємо, що постійне підвищення кваліфікації має будуватися на андрагогічних засадах. У процесі підвищення кваліфікації викладачів ЗВО часто спостерігаються суперечливі запити слухачів факультету підвищення кваліфікації щодо одержуваного навчального матеріалу в процесі навчання. При вивченні професійної позиції викладачів можна виділити такі протиріччя як щодо принципів навчання студентів, так і щодо установок власного навчання в умовах підвищення педагогічної кваліфікації:

- між декларуванням активної власної позиції учнів та бажанням під час підвищення кваліфікації отримувати нові знання у готовій формі;
- між очікуванням отримання максимально нового матеріалу під час навчання на факультеті підвищення кваліфікації та критичним ставленням до здобуття знання у нових нестандартних формах, пропонованих у процесі перепідготовки;

- між прийняттям андрагогічної установки щодо навчання студентів та реалізацією методів прямого педагогічного управління та контролю, які знижують внутрішню мотивацію навчання студентів.

На наш погляд, існує прямий зв'язок установок і ставлення до власного навчання викладачів ЗВО та їх професійною педагогічною позицією щодо організації навчання студентів. Тому одним із завдань перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогів може стати допомога в усвідомленні власної професійної педагогічної позиції, та насамперед – створення умов зміни установки щодо організації власної освіти з андрагогічних позицій. Усвідомлення та зміна професійної установки дозволяє зняти стереотипи у сприйнятті освітнього процесу та бути відкритим актуальним процесам та змінам.

Завершуючи огляд існуючих підходів до дослідження феномена професійної позиції викладача закладу вищої освіти можемо відзначити, що, незважаючи на великий масив виконаних досліджень, жоден із підходів не пов'язує професійну позицію з феноменом ідентичності і, зокрема, – професійної ідентичності. Це збіднює вивчення професійної позиції загалом, а щодо професійної позиції викладача ЗВО призводить до того, що до предметної галузі дослідження не потрапляє найважливіша характеристика професійної позиції викладача: множинність професійних ідентифікацій.

Ідентичність – найважливіше поняття, що увійшло в педагогіку в останні десятиліття. Ідентичність розглядається як одна з основних характеристик соціального життя людини. Багато в чому проблематика ідентичності успадкувала проблемне поле досліджень у галузі розвитку самосвідомості та «Я-концепції», це не випадково, оскільки сучасна дійсність пред'являє високі вимоги до людини, до її відповідальності, можливості брати на себе відповідальність (Темченко, 2010).

Ідентичність дозволяє, з одного боку, описати деякі і дуже важливі індивідуальні особливості людини, а з іншого, – висвітлити взаємозв'язок особистісного розвитку з нормами різних угруповань.

Фрицюк В.А. розглядає «ідентичність як прояв процесу соціалізації особистості, її формування встає в один ряд з іншими завданнями виховання. Ідентичність визначається як динамічна характеристика самосвідомості, що є сукупністю привласнених, перетворених, вироблених суб'єктом антропообразів і зразків, що має різний рівень цілісності та несуперечності, що категоризується та реалізується зовні суб'єктом відповідно як «моє», «відбиває мене», «що не суперечить мені», чи «не моє», «що суперечить мені» (Фрицюк, 2016).

Іншими словами, соціокультурна ідентичність дозволяє людині здійснювати свою діяльність і усвідомлювати себе з позицій ухвалених ним спільнот та інститутів, точніше з позицій норм, зразків поведінки, вірувань та очікувань, які укорінені у соціальних інститутах, з якими людина себе самоототожнює.

Поняття професійної позиції викладача ЗВО, описуючи систему відносин суб'єкта та характер розв'язання їхніх професійних завдань, неминуче повинно включати у собі систему професійної ідентифікації, тобто, образно кажучи, ту точку, з якої суб'єкт здійснює свою професійну діяльність. І специфіка викладача ЗВО у тому, що одночасно представляючи перед студентами себе як педагога і фахівця, він має бути ідентичним мінімум із двома спільнотами: із співтовариством фахівців в обраній галузі та зі спільнотою педагогів вищої школи.

Враховуючи продовження диференціації науково-дослідної діяльності та викладання у вищій школі, можна припустити ще третю систему ідентифікації – з науково-дослідною спільнотою. Якщо ідентичність, наприклад, спільнотою фахівців буде стерта, то викладач ЗВО не зможе сформувати професійну позицію, яка дозволить реалізувати завдання підготовки студентів.

Отже, вважаємо, що професійна позиція викладача ЗВО – це система ставлень особистості до своєї професії, до самого себе, відносин із суб'єктами професійної діяльності, заснована на множинній професійній ідентичності, що

включає приналежність до дослідницької спільноти, спільноти викладачів і співтовариства фахівців. Особливо яскраво значущість ідентифікації зі спільнотою фахівців проявляється в роботі викладачів, які працюють у сфері вищої освіти. У цих сферах реалізовувати педагогічну діяльність, не відчуваючи себе ідентичною з професійною спільнотою просто неможливо.

Висновки до розділу 1

Проведений аналіз дозволив виділити доміанти становлення професійної позиції майбутнього вчителя: професійне самовизначення як механізм становлення професійної позиції майбутнього вчителя; формування суб'єктності як здатності до самоствердження, самовдосконалення, саморозвитку; формування професійної рефлексії та професійної самосвідомості майбутнього вчителя як механізму його самоаналізу та інструменту самоконтролю, осмислення та відповідальної поведінки. При цьому суб'єктність майбутнього вчителя характеризується як системотворча особливість, що надає професійній позиції відносної цілісності та внутрішньої узгодженості, що дозволяє розглядати професійну позицію майбутнього вчителя як інтегративну систему усвідомлених ставлень особистості до себе, професійної діяльності та інших суб'єктів освітнього процесу, що базується на сукупності компетентностей (знань, умінь, практичного досвіду), що виявляються у професійній поведінці.

Визначили, що професійна позиція є системною якісною характеристикою особистості, обумовленою її професійною діяльністю, цілісною освітою, представляє собою сукупність ціннісно-мотиваційного, змістовно-діяльнісного та особистісного компонентів. Між компонентами та елементами професійної позиції спостерігається взаємозв'язок і взаємодія. Ціннісно-мотиваційний компонент виконує системотворчу функцію, визначає зміст та реалізацію інших компонентів, які є, у свою чергу, засобом та умовою

формування та розвитку елементів ціннісно-мотиваційного компонента, а також загалом і професійної позиції.

Визначення сутності професійної позиції педагога, її структури дозволяє розробити адекватну їй стратегію розвитку в процесі професійної підготовки, продуктивні механізми тактичної реалізації, що зумовлює теоретичну та практичну значущість розроблюваної проблеми та напрям подальшого дослідження.

РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПОЗИЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

2.1 Аналіз стану сформованості професійної позиції у майбутніх учителів в процесі навчання

Соціально-економічні процеси у суспільстві зумовлюють динамічні трансформації у сфері освіти. Сьогодні основними цілями цієї сфери виступають не тільки виховання освіченої та культурної особистості, а й розвиток особистості як активного суб'єкта діяльності, здатного до самоактуалізації та саморозвитку, до творчості та новаторства, до функціонування у нестандартних і критичних соціально-культурних та професійних ситуаціях. Відповідно до цього суспільство висуває вищі вимоги до підготовки педагогічних кадрів, здатних здійснити мету формування сучасної особистості. Професіоналізм педагога нової генерації розглядається не тільки як здатність успішного здійснення професійно-педагогічної діяльності, але й як здатність формування, розвитку, саморегуляції та утвердження професійно-значущих якостей і характеристик особистості вчителя, які вдосконалюють його компетентність та майстерність.

Отже, однією з найважливіших характеристик педагогічного професіоналізму високого рівня є професійна позиція особи майбутнього вчителя. Від змісту цієї позиції залежить поведінка майбутнього вчителя у навчально-професійному соціумі, особливості його ставлення до педагогічної діяльності, до її учасників, до себе як до суб'єкта цієї діяльності.

На базі Київського національного лінгвістичного університету було проведене дослідження для виявлення рівня сформованості професійної позиції у майбутніх учителів в процесі навчання.

Для цього на базі Google Forms було проведене анкетування, яке наведене у додатку А. Розглянемо результати опитування та зробимо висновки.

Перше питання полягало у тому, якої статі має бути ідеальний вчитель. Результати відповідей наведені на рис.2.1.

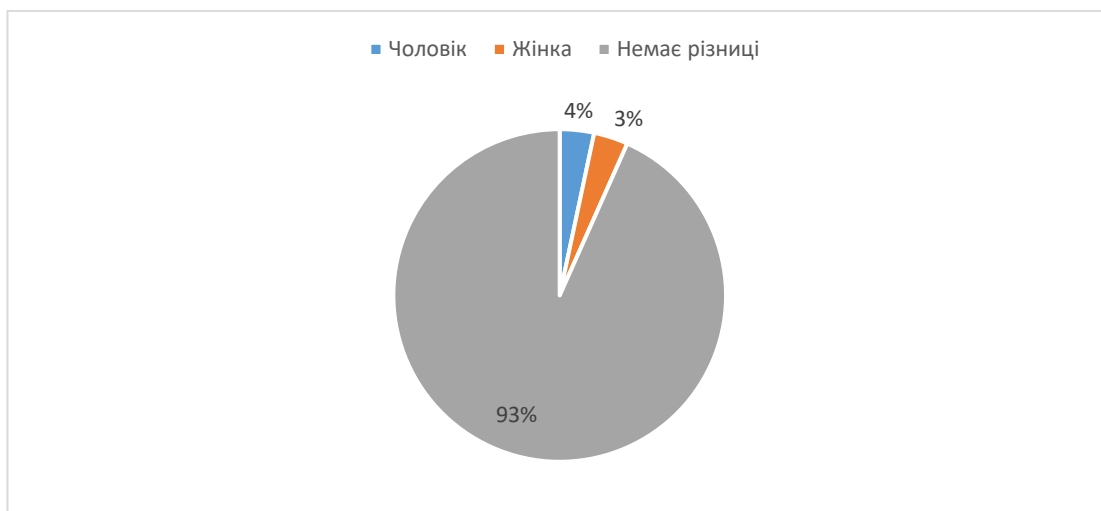

Рис.2.1. Якої статі має бути ідеальний вчитель

Джерело: сформовано автором

Відповідно до опитування, відзначили, що більшість студентів вважають, що немає різниці, якої статі людина: чоловік чи жінка. Це не є головним у роботі педагога. Таким чином, 28 студентів (93 %) вважають, що стать не важлива у роботі педагога. Ще 1 респондент вважає, що лише жінки можуть бути ідеальними вчителями, та ще 1 студент вважає, що ідеальний вчитель – це чоловік.

Наступне питання полягало у визначенні віку ідеального вчителя. Результати опитування наведені на рис.2.2

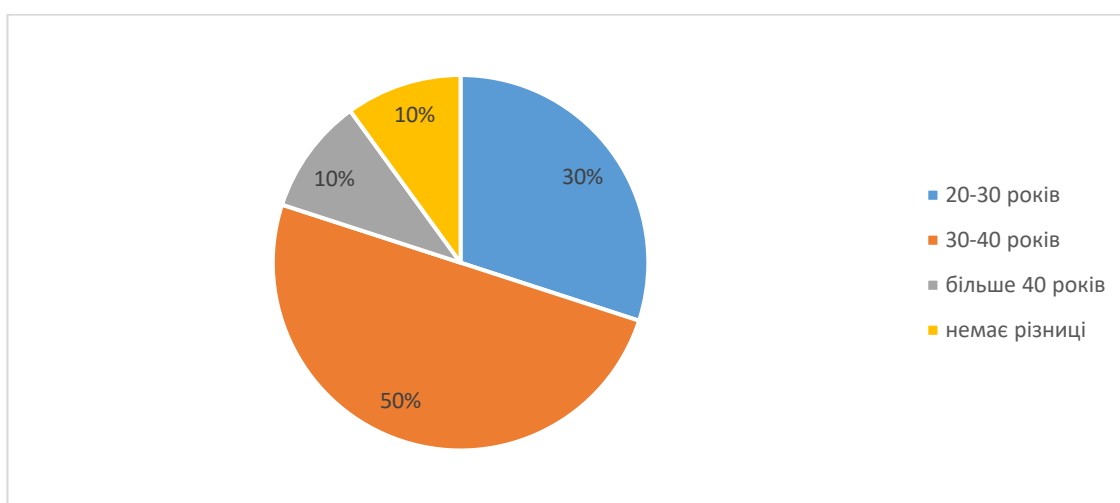

Рис.2.2. Вік ідеального вчителя

Джерело: сформовано автором

Провівши аналіз відповідей, відзначаємо, що думка щодо ідеального віку для викладання дуже розділилась між студентами. Так 15 студентів (50%) вважають, що ідеальний вік вчителя – це 30-40 років. Також значна частина студентів – 30 % (9 осіб) вважають, що ідеальний вчитель має бути молодим. У такому випадку ідеальний вчитель має бути 20-30 років. Також 3 студентів вважають, що ідеальний педагог має бути старшим 40 років. Ще 3 студенти визначили, що вік абсолютно не має значення у роботі вчителя.

Наступне питання полягало в тому, чи має зовнішній вигляд вчителя значення в процесі роботи з дітьми. Результати відповідей наведені на рис.2.3.

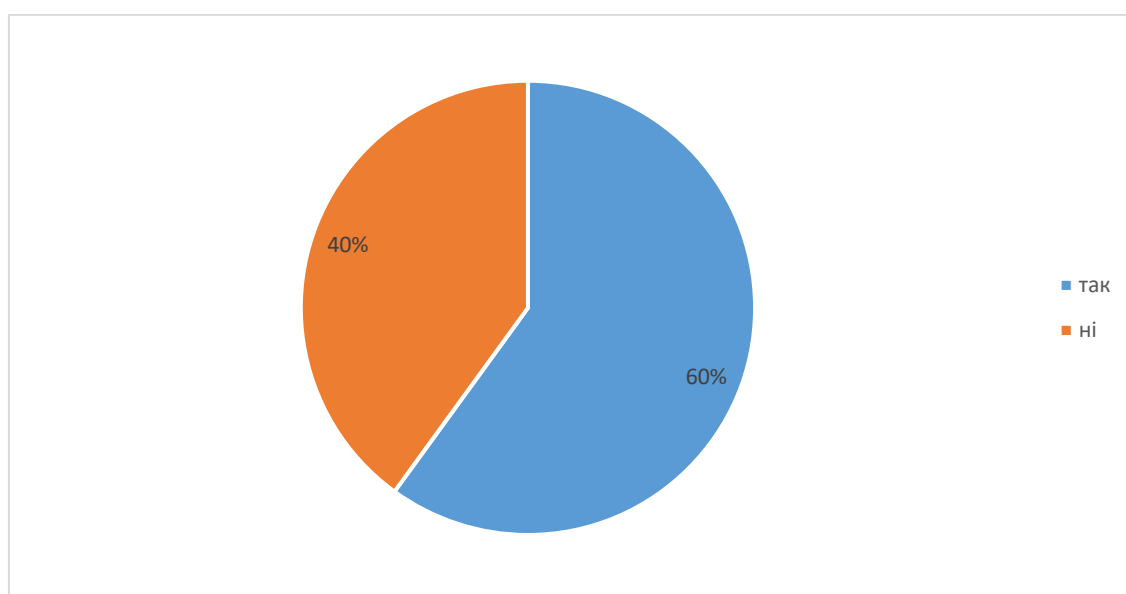

Рис.2.3. Чи важливий для вас зовнішній вигляд вчителя?

Джерело: сформовано автором

18 студентів (60 %) зазначили, що зовнішній вигляд має велике значення в роботі вчителя, натомість 12 студентів (40%) вважають навпаки.

На нашу думку, зовнішній вигляд педагога має досить велике значення, оскільки його робота пов'язана зі спілкуванням з великою кількістю людей, при цьому їх основна частина – діти. У цьому випадку класичний, навіть трохи консервативний вигляд куди доречніший, ніж ультрамодні вбрання.

Наступне питання полягало у виявленні найважливіших рис у ідеального вчителя. Результати опитування наведено на рис. 2.4.

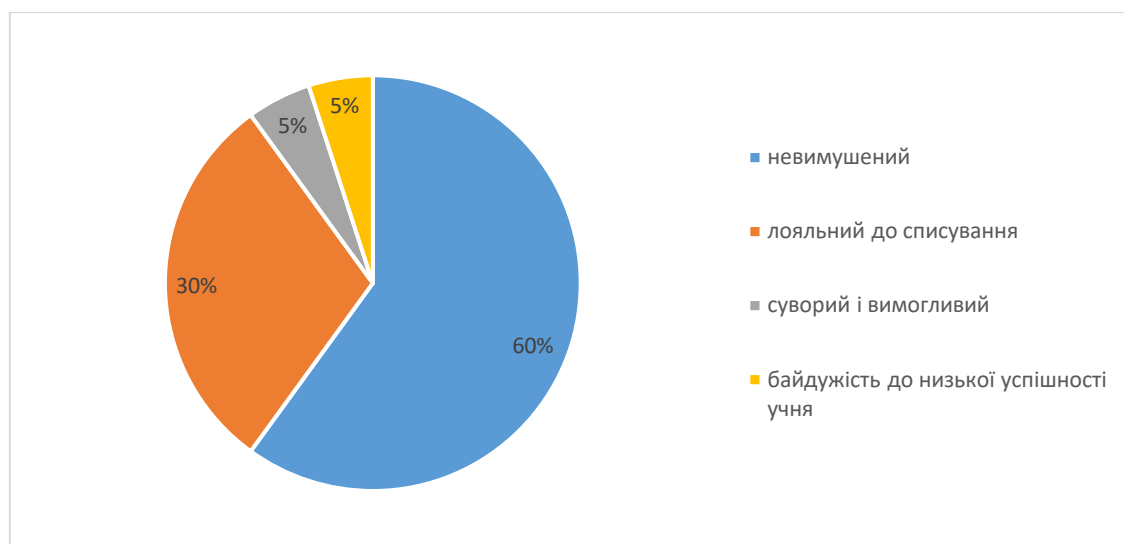

Рис.2.4. Серед запропонованих рис оберіть найсуттєвішу, яку ви хочете бачити у своєму вчителеві

Джерело: сформовано автором

Більшість студентів вважають, що ідеальний вчитель має бути відкритим, невимушеним, за це проголосували 18 студентів (60%). Дуже велика кількість студентів, а саме 9 осіб (30%) вважають, що вчитель має бути лояльним до списування. Ще частина студентів вважають, що вчитель має бути суворим і байдужим до низької успішності учнів.

Далі було визначено, якими професійними компетентностями, на думку студентів, має володіти ідеальний педагог. Результати представлено на рис.2.5.

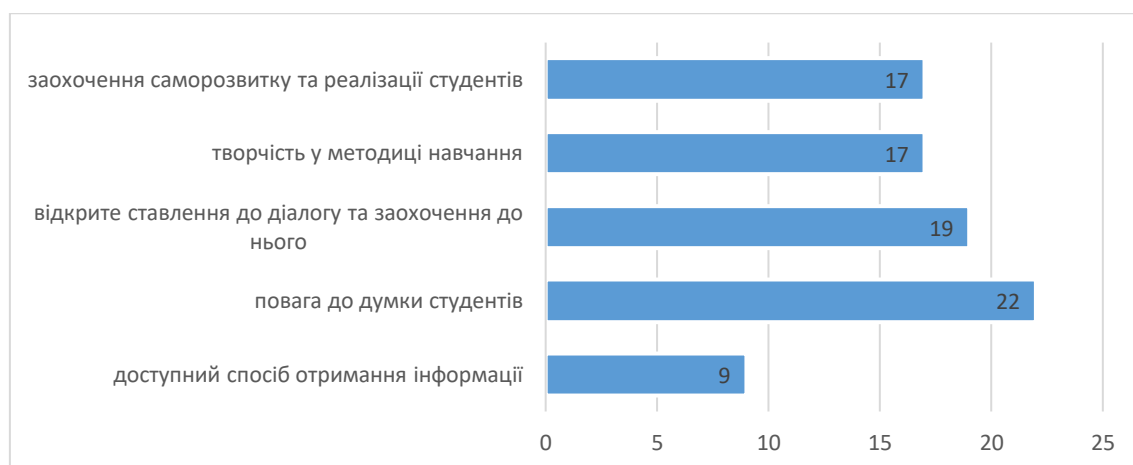

Рис.2.5. Найважливіші професійні компетентності вчителя

Джерело: сформовано автором

Студенти, відповідаючи на питання, мали можливість обрати кілька відповідей. Тому виявлено, що 17 студентів вважають, що важливою професійною компетентністю вчителя є заохочення до саморозвитку та самореалізації. Ще 17 студентів вважають, що велике значення має творчість у методиці викладання педагога. Найбільше студентів віддали голоси за два види компетентностей, а саме відкрите ставлення до діалогу (19 студентів) та повага до думки учнів (22 студента). Лише 9 осіб віддали свій голос за доступний спосіб отримання інформації як одну з найважливіших професійних компетентностей вчителя.

Далі студентам було запропоновано виявити, яка роль вчителя важливіша в процесі роботи з учнями. Результати відповідей наведені на рис. 2.6.

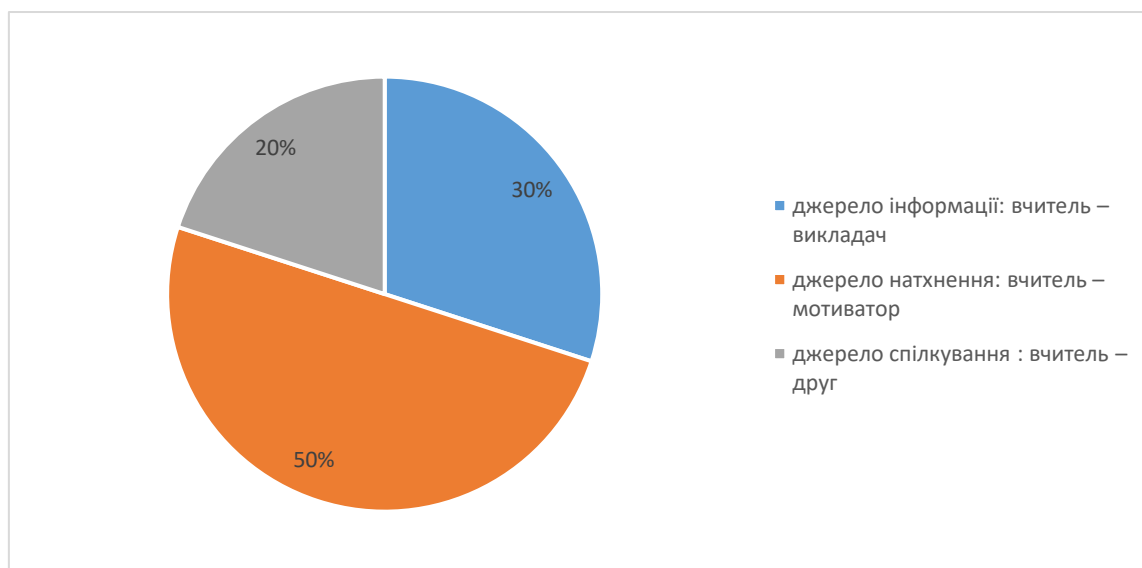

Рис.2.6. Головна роль вчителя в процесі навчання

Джерело: сформовано автором

Отже, відзначили, що більшість студентів, а саме 15 (50%) вважають, що вчитель має стати мотиватором для учнів. Ще 9 студентів вважають, що роль вчителя полягає у його викладанні, можливості бути лектором. Частина студентів вважають, що вчитель має бути в першу чергу другом для учнів.

Також було наведено загальні питання щодо виявлення особистості студентів. У першу чергу було визначено вік опитаних студентів. Результати наведені на рис.2.7.

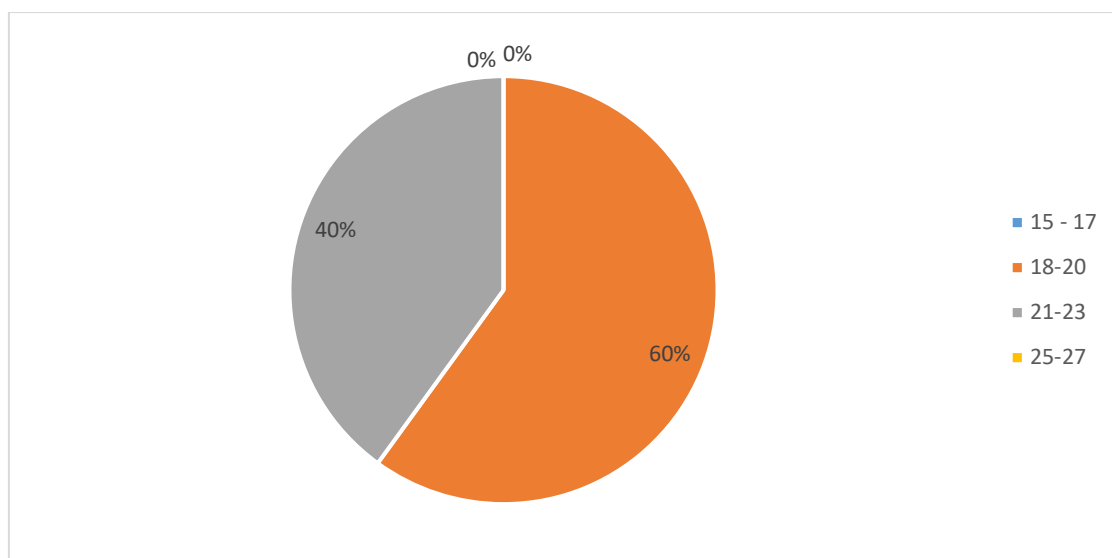

Рис.2.7. Вік студентів

Джерело: сформовано автором

Таким чином, у опитування взяли участь 18 студентів (60%) у віці 18–20 років і 12 студентів (40%) у віці 21–23 роки.

Далі було поставлено питання про адекватність вибору майбутньої професії серед студентів. Результати опитування наведено на рис.2.8.

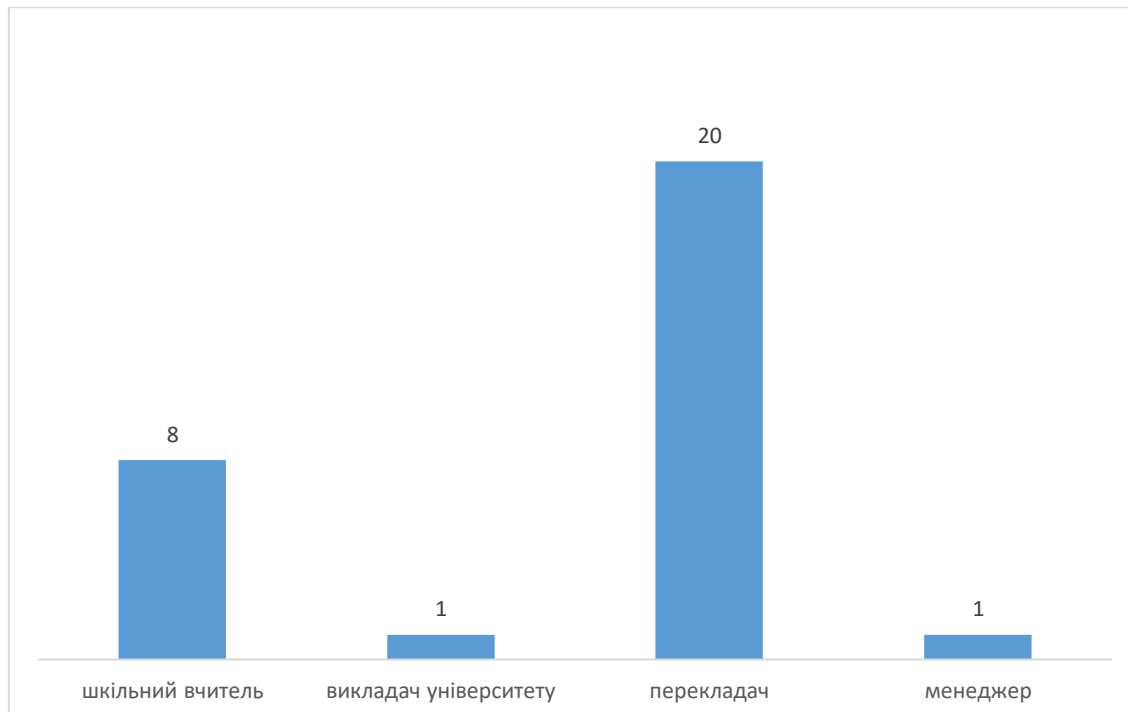

Рис.2.8. Ваша майбутня професія

Джерело: сформовано автором

Відповідно до наведених відповідей зазначаємо, що більшість студентів у майбутньому прагнуть стати перекладачами, 8 студентів вважають, що їх призначення стати шкільним вчителем, 1 студент у майбутньому прагне стати викладачем університет, та 1 студент бажає стати менеджером.

Отже, провівши комплексне дослідження, можемо зробити висновки про стан сформованості професійної позиції у майбутніх учителів в процесі навчання. Так, більшість студентів вважають, що ідеальний вік вчителя це 30–40 років, а основна роль вчителя бути мотиватором у процесі навчання. Також відзначено, що ідеальний педагог має прислухатися до думки студентів і мати відкрите ставлення до діалогу. У загальному можемо сказати, що більшість студентів не пов'язують своє майбутнє із професією вчителя, прагнуть стати перекладачами, лише 8 студентів мріють зайняти місце вчителя в шкільних рядах.

2.2 Порівняння уявлень студентів і викладачів про ідеального педагога

Питання, яким має бути педагог в ідеалі завжди була цікавою темою в історії освіти та педагогічної думки. Багато видатних мислителів і педагогів-просвітителів висловили цінні та передові для свого часу, що не втратили свою значущість ідеї про педагога, про його якості, про вимоги до його особистості, про те, як стати таким учителем. Це, по суті, ідеї про «ідеального вчителя», які описують вчителя-еталона та за всіма параметрами збігаються з вимогами до знань, професіоналізму, особистості педагога, які в сукупності можуть забезпечувати найкращу для свого часу якість педагогічної діяльності.

Таким чином, для виявлення уявлень про ідеального педагога, було проведене дослідження серед викладачів Київського національного лінгвістичного університету. Опитування проходило на базі платформи Google Forms. Приклад питань наведений у додатку Б.

У результаті опитування визначено вік ідеального вчителя на думку педагогів. Результати розподілу відповідей наведено на рис.2.9.

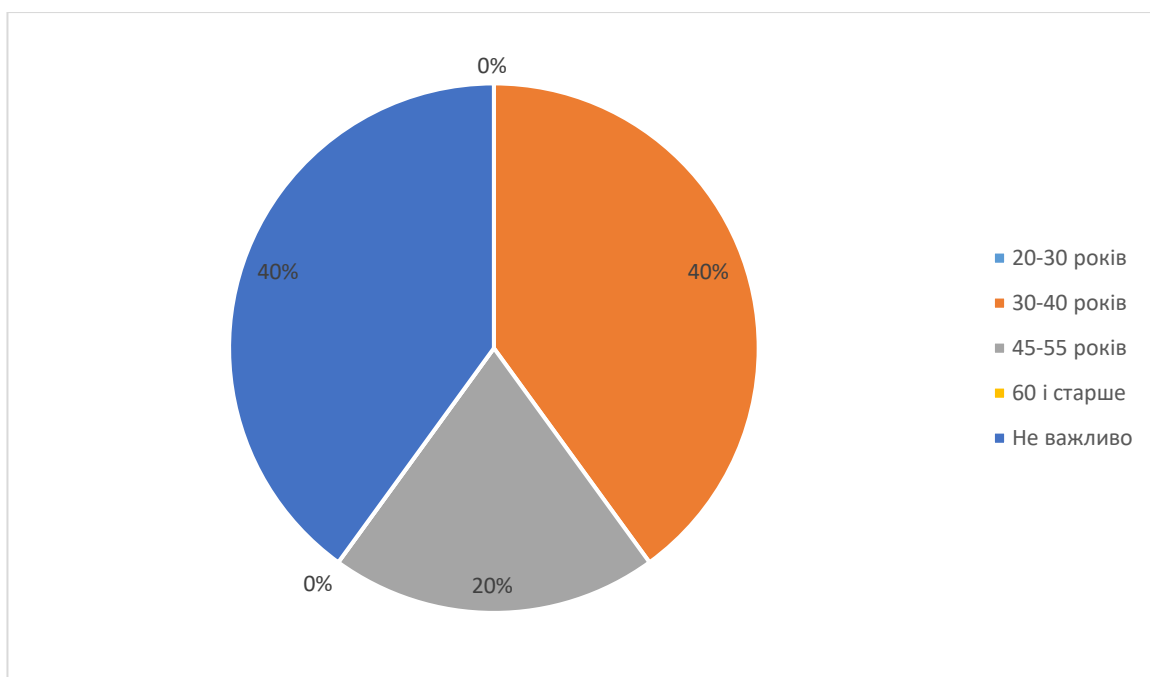

Рис.2.9. Вік ідеального вчителя на думку педагогів

Джерело: сформовано автором

Відповідно до розподілу відповідей, зазначаємо, що 4 особи (40 %) вважають, що вік ідеального педагога лежить у межах 30–40 років, ще 2 особи (20%) вважають, що вік ідеального педагога – це 45–55 років. У загальному більшість вважають, що вік не має значення у визначенні «ідеального педагога».

Порівняємо отримані результати з відповідями студентів на рис.2.10.

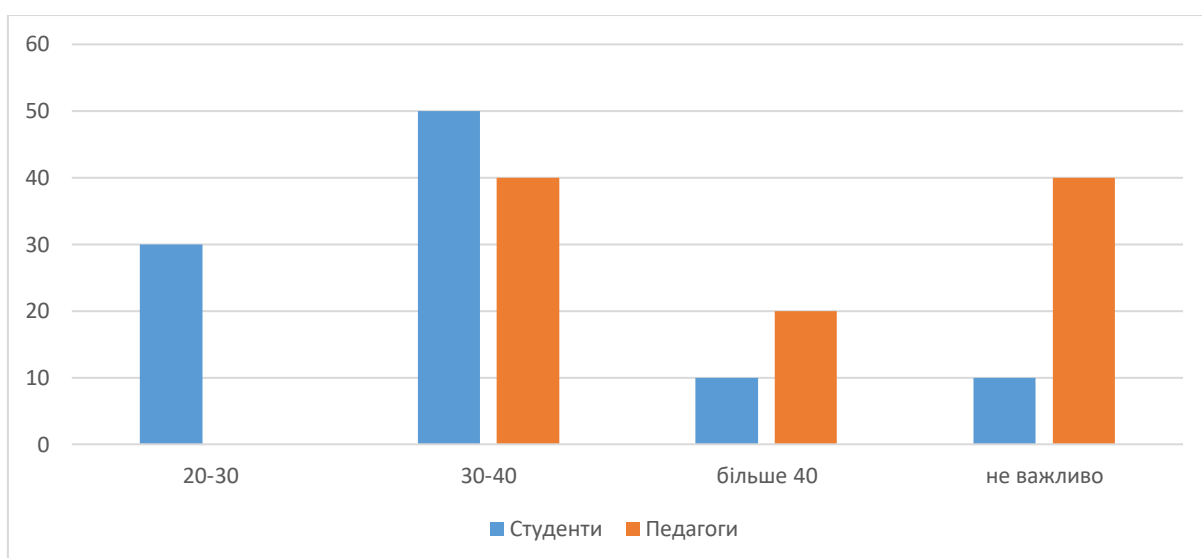

Рис.2.10. Порівняння уявлень про вік ідеального вчителя

Джерело: сформовано автором

Таким чином, зазначимо, що педагоги, маючи професійний досвід, можуть чітко розподілити вік найкращого та найпродуктивнішого викладацького віку. Тому спостерігаємо різницю між уявленнями ідеального вчителя у студентів і педагогів.

У процесі дослідження порівняємо, наскільки важливий зовнішній вигляд педагога у баченні студентів і викладачів на (рис.2.11).

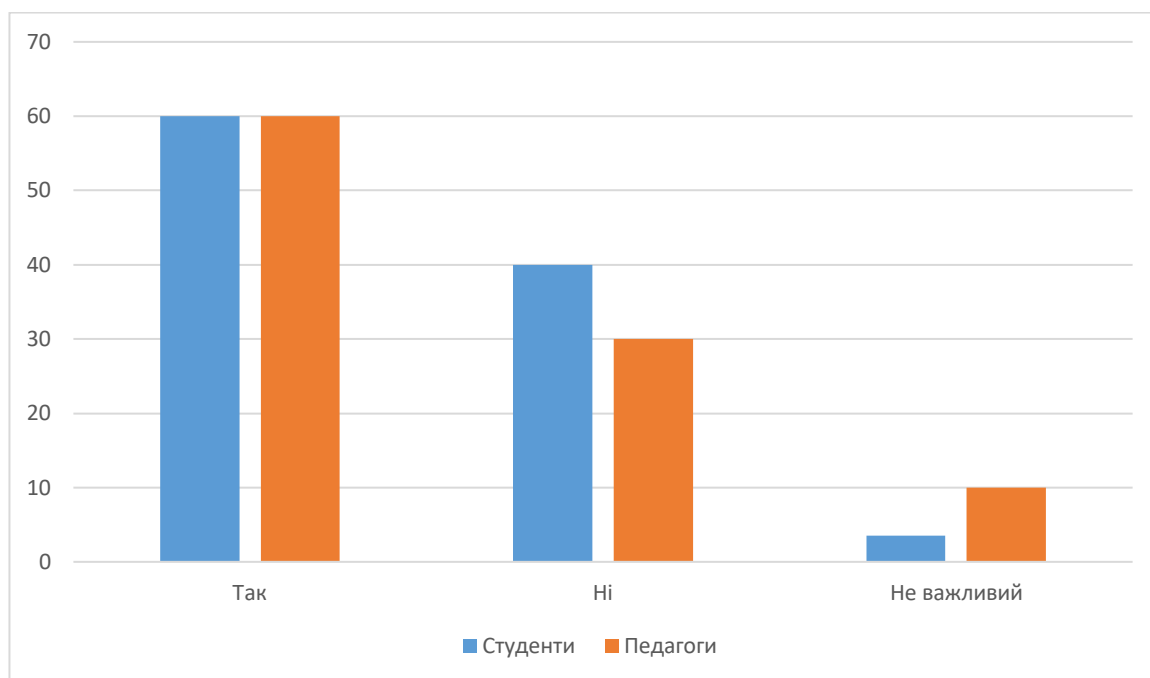

Рис.2.11. Порівняння значення зовнішності викладача

Джерело: сформовано автором

Таким чином, як студенти, так і викладачі більшою мірою вважають, що зовнішній вигляд має велике значення в образі ідеального вчителя. Зовнішній вигляд педагога має викликати повагу у колег і учнів, працювати на мету освітнього процесу. Ідеальна форма одягу для вчителя та, що сприяє концентрації уваги учнів не так на вивченні особливостей одягу, як на засвоєнні матеріалу.

Також було порівняно уявлення про риси характеру ідеального вчителя у студентів і викладачів університету. Результати наведено на рис.2.12.

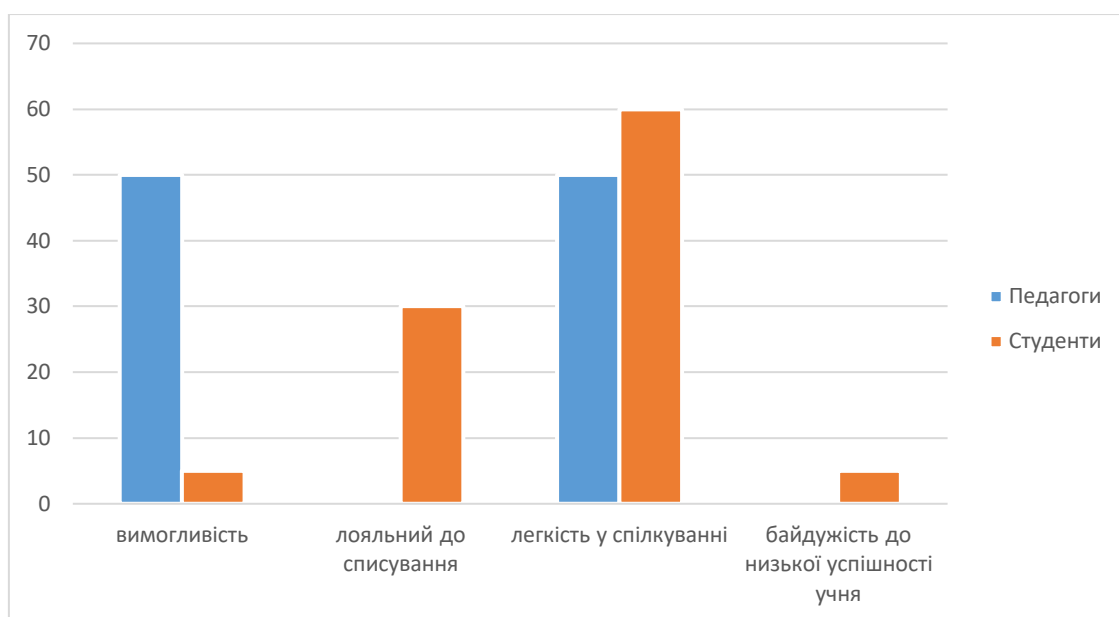

Рис.2.12. Порівняння уявлень про риси характеру ідеального вчителя

Джерело: сформовано автором

Таким чином, для педагогів дуже важливою рисою характеру є вимогливість і легкість у спілкуванні. Натомість для студентів основними рисами характеру є легкість у спілкуванні між викладачем та учнями, також студенти вважають, що має бути незначна лояльність до списування.

Проведемо порівняння уявлень про професійні компетентності вчителів на рис.2.13.

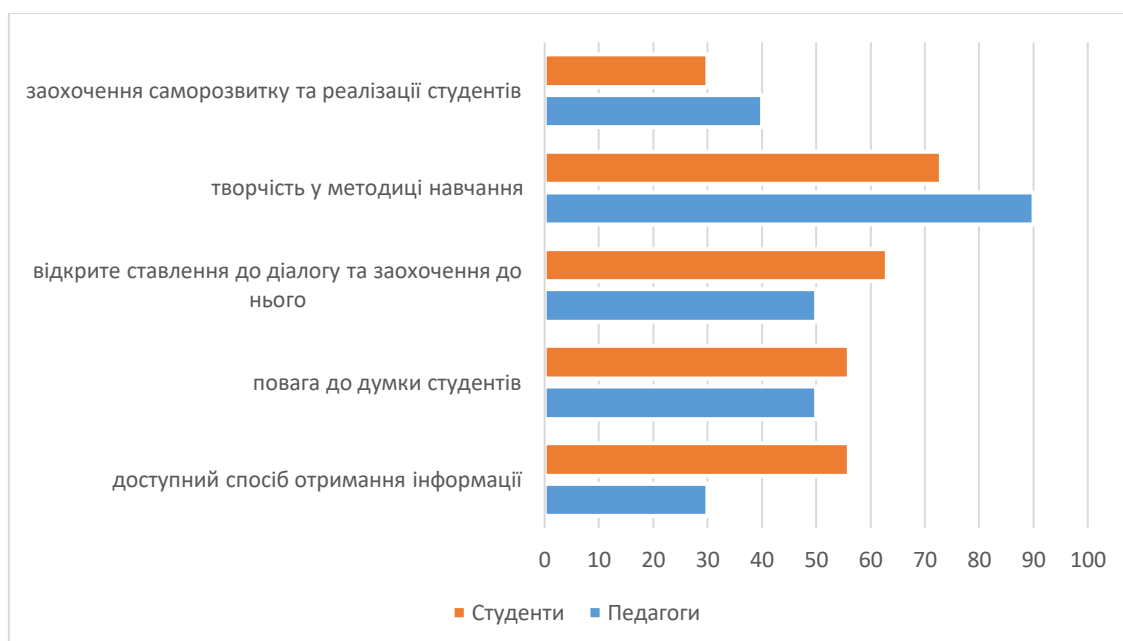

Рис.2.13. Найважливіші професійні компетентності вчителя

Джерело: сформовано автором

Таким чином, проаналізувавши та порівнявши відповіді викладачів і студентів, зазначимо, що відповіді доволі схожі. Так, велика кількість як викладачів, так і студентів відводять велику роль творчості у методиці викладання. Також обидві групи підтверджують важливість відкритого ставлення до діалогу та поваги до думки студентів.

Узагальнено можемо зазначити, що існують певні відмінності у сформованості образу ідеального вчителя у студентів і викладачів.

Далі проведено дослідження щодо шляхів підвищення професійної та комплексної компетентності важливі для практикуючих педагогів. Результати опитування наведені на рис.2.14.

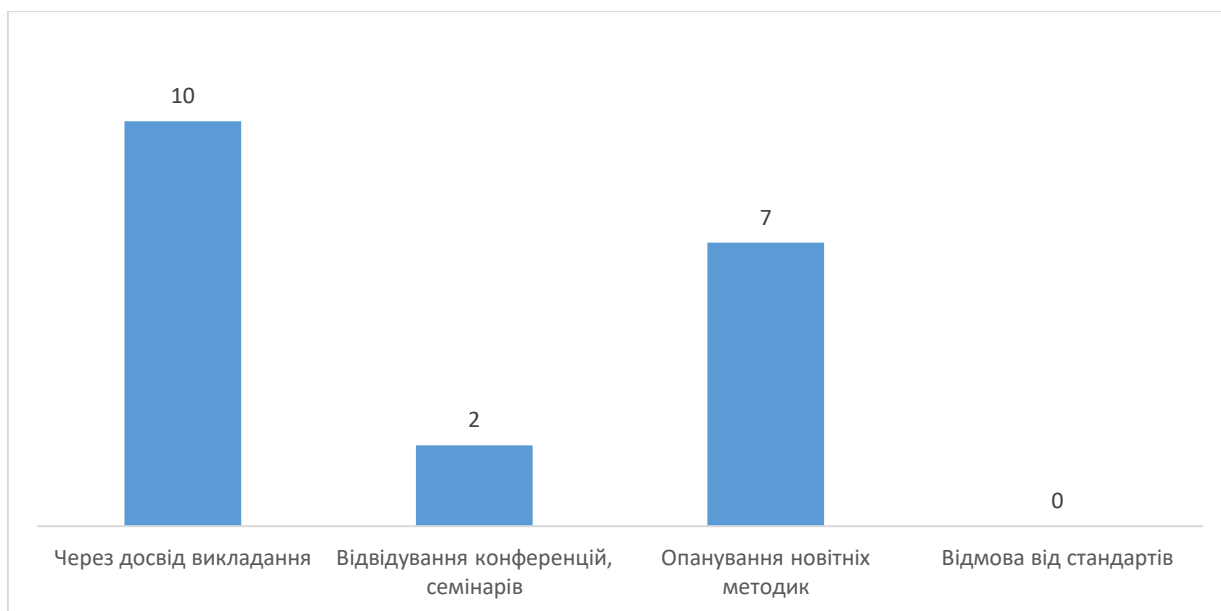

Рис.2.14. Шляхи підвищення професійної та комплексної компетентності

Джерело: сформовано автором

Отже, відповідно до результатів опитування зазначимо, що всі педагоги вважають, що основним напрямом підвищення професійної та комплексної компетентності є досвід викладання. Чим більший досвід викладання, тим вища професійна компетентність педагога. Також 7 педагогів відзначили, що постійне покращення та опанування новітніх методик також є важливим шляхом підвищення професійної та комплексної компетентності.

На думку педагогів, їх основна роль – стати мотиватором для дітей. Розподіл відповідей, щодо визначення ролі педагога наведена на рис. 2.15

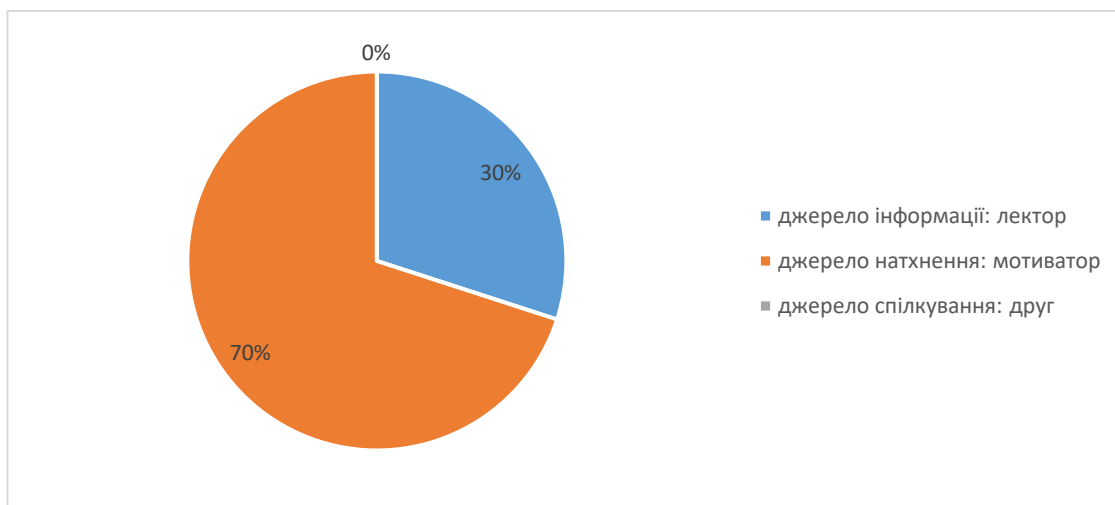

Рис.2.15. Головна роль вчителя

Джерело: сформовано автором

Відповідно до отриманих відповідей 7 педагогів вважають, що вони мають мотивувати студентів на подальшу роботу, на самонавчання та самовдосконалення у науковій діяльності. Також 3 викладачів зазначили, що їх основна роль бути викладачем-лектором та надавати навчальний матеріал у повному і доступному обсязі. Жоден педагог не вважає, що між викладачем і студентами мають бути дружні відносини.

Наостанок визначено вік педагогів, які брали участь у дослідженні. Результати наведено на рис. 2.16.

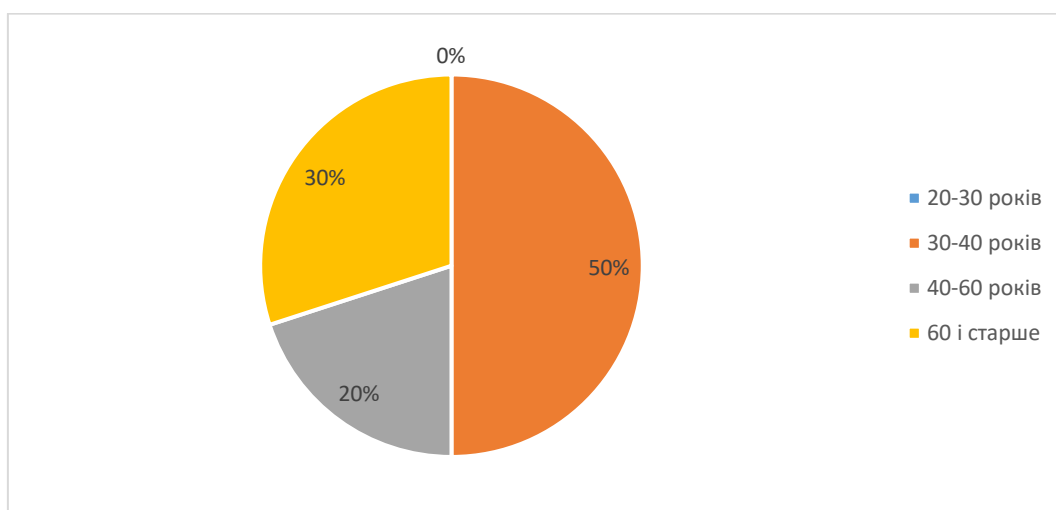

Рис.2.16. Вік педагогів, що проходили опитування

Джерело: сформовано автором

У дослідженні взяли участь в основному педагоги у віці 30–40 років. Також активну участь взяли педагоги у віці 40–60 років і навіть старші за 60 років.

Відповідно до отриманих результатів існує певна відмінність між поглядами педагогів і студентів щодо бачення ідеального вчителя. Так, діючі викладачі вже мають значний педагогічний досвід і пройшли становлення ідеального вчителя для себе. Натомість студенти бачать образ ідеального вчителя зі своєї сторони, зі сторони якби їм хотілося, щоб їм викладали навчальний матеріал. Тому можемо зробити висновок, що студенти, як майбутні вчителі, ще мають не до кінця сформоване уявлення про ідеального вчителя, тому викладачам у подальшій навчальній роботі необхідно допомогти їм у розвитку професійної мотивації та ціннісного ставлення майбутніх учителів до професії.

2.3 Розвиток професійної мотивації та ціннісного ставлення майбутніх учителів до професії

Процес професійної підготовки майбутніх педагогів базується на компетентнісному підході, який закріплений в освітніх стандартах вищої освіти. Компетенції розподіляються за видами професійної діяльності, до яких готують випускників:

- педагогічна;
- проєктна;
- дослідна;
- культурно-просвітницька.

Закономірно, що в процесі навчання домінує насамперед той вид професійної діяльності, який більшою мірою відповідає напряму та профілю підготовки. Цей аспект позначений і в самому стандарті: «при розробці та реалізації програми бакалаврату та магістратури організація орієнтується на конкретний вид (види) професійної діяльності, до якого готується майбутній

педагог, виходячи з потреб ринку праці, науково-дослідних і матеріально-технічних ресурсів організації». При цьому стандартом вищої освіти задані компетентності, які охоплюють усі названі види професійної діяльності.

Отже, необхідно так організувати освітній процес підготовки майбутніх педагогів, щоб виявити і задіяти всі можливості освітнього процесу, які дозволили б максимально повно відповідати стандарту вищої школи і запитам суспільства і ринку праці. У цьому сенсі пропонується розглянути ресурси реалізації такої загальнопрофесійної компетентності, як:

- готовність усвідомлювати соціальну значущість своєї майбутньої професії;
- мати мотивацію до здійснення професійної діяльності.

Вважаємо, що важливим напрямом розвитку професійної мотивації та ціннісного ставлення майбутніх учителів до професії може стати позанавчальна діяльність.

Одним із найбільш систематичних і продуктивних методів у формуванні ціннісного ставлення до професії педагога в процесі позанавчальної діяльності може стати щорічний журнал «Тиждень педагогічної науки і практики».

Головним завданням журналу є формування умов для зміни зовнішньої мотивації до професії та професійних знань на внутрішню, що відбувається у розвитку студентів інтересу до певного заходу → інтересу до навчальної діяльності (оскільки це пов'язано з досягненням успіху в журналі) → інтересу до професійної діяльності як сфери, де можна втілити вміння та знання, набуті у позанавчальній діяльності. При цьому студентам надається можливість проявити ті особисті якості, які виявляються не до кінця затребуваними в навчанні: креативність, лідерство, вміння приймати нестандартну ситуацію, «виходити» за межі повсякденного і т.д.

Для студентів 1 і 2 курсів у межах формування ціннісного ставлення майбутніх учителів до професії доцільно проводити:

- фотовиставку «Дитинство – це...», «Педагогічний біатлон», «Колодязь знань»;

- педагогічний тренінг «Як слово наше відгукнеться...»;
- конкурс стіннівок на педагогічну тематику;
- педагогічні майстерні (що проводяться викладачами кафедри та педагогами-практиками) і т.п.

До цих заходів уже включаються і завдання, пов'язані з конкретними педагогічними ситуаціями, особливостями професійного спілкування з колегами та батьками дітей. Крім того, старшокурсники часто підключаються до викладачів для підготовки та проведення занять зі студентами молодших курсів, і це теж формує та виховує майбутнього педагога.

Перелічені заходи допомагають студентам усвідомити, що навчальний матеріал можна подати в цікавій ігровій формі. Важливу роль у формуванні ціннісного ставлення до професії педагога грає «Педагогічний кіноклуб», в рамках якого студенти знайомляться з такими фільмами, як «Спілка мертвих поетів» (про труднощі підліткового дорослішання, про нестандартні методи навчання), «Канікули мрії» (про вплив сім'ї та суспільства на дітей), «Тріумф. Історія Рона Кларка» (про нестандартні педагогічні прийоми і відданість педагога своїй справі), «Хористи» (про те, як багато може зробити одна людина для важких підлітків післявоєнного часу) та ін.

Вибір цих кінострічок зумовлений тими психолого-педагогічними проблемами, які піднімаються у цих фільмах, зверненням до нестандартних педагогічних методів навчання та виховання. Там немає рішень, які можна було б назвати єдиновірними, герої сумніваються, шукають себе і допомагають іншим знайти сенс життя. І дуже важливо, щоб викладач, правильно розставляв ціннісні акценти в обговоренні, не обмежуючись лише зовнішньою, подієвою канвою.

Таким чином, ціннісне ставлення до професії може формуватися не тільки в стінах університету, але й за його межами.

Ще однією дієвою формою позанавчальної діяльності, яка формує ціннісне ставлення до професії педагога, є «Професійний стандарт педагога: за і проти», «Про користь та шкоду дистанційної освіти», «Професійне

зростання і кар'єра», «Бар'єри педагогічного спілкування», «Як любити дітей?», «Навіщо потрібні батьківські збори». Якщо заходи для молодших курсів не вимагають від учасників особливої підготовки і більшою мірою орієнтовані на динамізм і яскравість, то дискусії зі старшокурсниками носять інший характер: доказовість, зверненість до дітей, до освітнього процесу, моральний складник як міра багатьох питань, що обговорюються. Часто провідними лекторами цих читань є студенти випускного курсу або магістранти, а викладачі стають учасниками дискусій.

«Тиждень педагогічної науки і практики» є найбільш яскравою і незабутньою формою позанавчальної діяльності, що формує у студентів ціннісне ставлення до професії, але не єдиною. На кафедрі приділяють особливу увагу розвитку науково-дослідної роботи студентів, яка (як зазначено в кафедральних документах) «сприяє гармонійному розвитку особистості студентів, формуванню у них трудової мотивації, ціннісного ставлення до майбутньої професії».

Так, обов'язковим у період навчання на випускних курсах навчання студенти можуть взяти участь у науково-практичних конференціях. Студенти спільно з викладачами педагогіки та психології готують статті та тези з актуальних питань виховання та освіти, беруть активну участь на пленарному засіданні та в роботі секцій, на яких представляють свої доповіді, включаються до обговорення інших педагогічних питань. Викладачі педагогіки і психології постійно перебувають у пошуку нових ідей і форм організації позанавчальної діяльності, оскільки потреба в саморозвитку є одним з аспектів ціннісного ставлення до професії педагога.

Постійне включення в описані види позанавчальної діяльності формують у студентів відповідні компетентності майбутнього випускника закладу вищої освіти:

- здатність розв'язувати завдання виховання та духовно-морального розвитку учнів у навчальній і позанавчальній діяльності;

- здатність розробляти і реалізовувати культурно-просвітницькі програми та ін.

Отже, зазначимо, що підготовка майбутніх вчителів у сучасних умовах – дуже складний процес, який потребує постійного вдосконалення. Одним із найважливіших чинників розвитку професійної мотивації є формування мотивів до навчальної діяльності, оскільки багато дослідників відзначають їхній взаємозв'язок.

Часто викладачі університетів не вважають за потрібне розвивати навчальну, а тим більше професійну мотивацію, оскільки студенти прийшли до закладу освіти з власної волі, отже, вони зацікавлені та мотивовані. Необхідно, щоб кожен педагог працював над тим, щоб підвищувати навчальну мотивацію, створював для цього необхідні умови.

Отримані дані свідчать про необхідність проведення систематичної роботи з розвитку професійної мотивації, яка сприяла б адаптації студентів у професії. Мотивація відіграє важливу роль в ефективній діяльності, а професійна мотивація є важливим чинником успішної педагогічної діяльності. Професійна мотивація майбутнього педагога – це сукупність внутрішніх усвідомлених і неусвідомлених мотивів до навчальної та професійної діяльності. Якщо студент не має внутрішнього спонукання, то йому буде складно вивчати професійні дисципліни.

Студент у процесі навчання у ЗВО на кожному курсі розв'язує певні завдання. Виходячи з цього, необхідна організація супроводу розвитку професійного інтересу, професійної мотивації. 1 курс – період адаптації, у багатьох студентів виникають сумніви у виборі професії, вони ще розрізняють і усвідомлюють свої ролі. Інтеграція до колективу не в усіх відбувається вдало.

На 2 курсі вся діяльність пов'язана з напруженим навчанням, процес адаптації завершено, всі форми організації навчальної діяльності реалізуються: практики, проєктна діяльність, курсові дослідження.

На 3 курсі студенти поступово заглиблюються у професію, спеціалізація частково звужує коло інтересів, концентруючи увагу на наукових дослідженнях з питань професійної діяльності.

На випускних курсах студенти поступово відходять від активної участі у житті ЗВО, зосереджуючи свій інтерес на практичних установах майбутньої діяльності. Актуальними стають цінності, пов'язані з матеріальним і сімейним становищем, місцем роботи та проживання тощо.

Результати дослідження свідчать, що необхідний розвиток мотивації до професійної діяльності.

По-перше, важливим моментом є професійна орієнтація старшокласників, для цього можна створити педагогічні класи у школах, педагоги вишу ведуть заняття зі школярами, допомагаючи їм визначитись із майбутньою професією.

По-друге, всі результати дослідження було доведено як до студентів, так і до викладачів. Зі студентами 1 курсу доцільно проводити заходи, спрямовані на встановлення тісного контакту з педагогами, розвиток навчальної мотивації та позитивного ставлення до професійної діяльності. На факультеті можна проводити тренінги зі згуртування колективу, виявлення лідерських якостей, організовано зустрічі з випускниками, переможцями конкурсів професійної майстерності, заслуженими вчителями – випускниками факультету.

Студентам старших курсів можна запропонувати участь в організації та проведенні конкурсів «Найкращий випускник філологічного факультету освітніх технологій», «Я – професіонал». Молодші курси в процесі конкурсів брали інтерв'ю у випускників, вивчали їхнє портфоліо, що у багатьох викликало живий інтерес і бажання займатися педагогічною діяльністю.

Важливим моментом формування професійної мотивації є практика. На професійну мотивацію впливає успішність проходження практик. Для керівництва практикою краще підбирати лише досвідчених вчителів, здатних підвищити професійну спрямованість студентів. Вчителів, що вміють створювати комфортне освітнє середовище. У підборі таких кадрів допомагає

співпраця зі школами. Ефективним результатом проходження практики будуть активне включення студентів до педагогічної роботи, розвиток впевненості у власних силах, творчого потенціалу, професійної мотивації та визначення подальшої професійної діяльності.

Аналіз працевлаштування випускників 2022 року показав, що 84% з них виявили справжню педагогічну спрямованість та стали педагогами.

Також велика увага приділяється розвитку навчальної мотивації студентів. Соціальна ситуація така, що багато студентів поєднують навчання з роботою, з урахуванням цього необхідно створювати можливість для самостійного вивчення навчального матеріалу: постійне оновлення електронно-інформаційної освітньої системи, розробка онлайн-курсів з дисциплін, проведення індивідуальних консультацій.

Отже, цілеспрямована і систематична робота, що проводиться зі студентами педагогічних спеціалізацій університету у позанавчальній діяльності, призводить до того, що у майбутніх педагогів у процесі навчання формується ціннісне ставлення до професії, що базується на системі цінностей, установок, уявлень, пов'язаних з професією, що в результаті задає загальну спрямованість педагогічної діяльності та визначає вибір шляхів оволодіння знаннями, вміннями, необхідні для оптимального виконання трудових (професійних) функцій.

Висновки до розділу 2

Проблема образу ідеального вчителя не менш актуальна й у наш час як з наукового, так і з практичного погляду. З наукового погляду, конкретний, науково-обґрунтований опис вчителя в ідеалі сприяє визначенню цільових орієнтирів, ключових напрямів, принципів, конструювання змісту та технологій підготовки вчителів майбутнього. Чим точніше і яскравіше ми представимо ідеального вчителя як вчителя майбутнього, тим будуть

зрозумілішими стратегії та контури педагогічної освіти на найближче майбутнє.

Проведене дослідження дає можливість зробити висновки про стан сформованості професійної позиції у майбутніх учителів у процесі навчання. Так, більшість студентів вважають, що ідеальний вік вчителя це 30–40 років, а основна роль вчителя бути мотиватором у процесі навчання. Також відзначимо, що ідеальний педагог має прислухатись до думки студентів і мати відкрите ставлення до діалогу. У загальному можемо сказати, що більшість студентів в майбутньому прагнуть стати перекладачами, лише 8 студентів мріють зайняти місце вчителя в шкільних рядах.

Відповідно до отриманих результатів існує певна відмінність між поглядами педагогів і студентів щодо бачення ідеального вчителя. Так, діючі викладачі вже мають значний педагогічний досвід та пройшли становлення ідеального вчителя для себе. Водночас студенти бачать образ ідеального вчителя зі своєї сторони, якби їм хотілося, щоб їм викладали навчальний матеріал. Тому можемо зробити висновок, що студенти як майбутні вчителі ще мають не до кінця сформоване уявлення про ідеального вчителя, тому викладачам в подальшій навчальній роботі необхідно допомогти їм у розвитку професійної мотивації та ціннісного ставлення до професії.

З практичної точки зору розв'язання проблеми ідеального вчителя є не менш важливим. Це пояснюється такими міркуваннями:

1) Образ ідеального вчителя, конструйований на основі матеріалів історії освіти та педагогіки, сучасних тенденцій та очікуваних перспектив розвитку освіти, думок роботодавців дозволить чітко визначити очікувані результати педагогічної освіти, конкретизують його цілі, закономірно визначає зміст, форми та методи навчання та професійного виховання майбутніх учителів у закладі вищої освіти.

2) Образ ідеального вчителя має особистісний сенс для майбутнього вчителя, а спочатку є ціннісним орієнтиром вибору педагогічної професії, а роки навчання на педагогічних спеціалізаціях – чинником безперервного

розвитку навчальної та професійної мотивації в оволодінні майбутньою професією, у становленні студента як майбутнього педагога.

3) Важливим є формування у студентів системних, цілісних, науково обґрунтованих уявлень про ідеального вчителя. Важливу роль у формуванні образу ідеального вчителя грають дисципліни «Вступ до педагогічної спеціальності», «Педагогіка», «Історія педагогіки», «Основи педагогічної майстерності», «Основи педагогічного проектування», «Педагогічна акмеологія», безперервна педагогічна практика студентів. У свідомості кожного студента необхідно формувати образ «ідеального вчителя», який має особистісний сенс і є орієнтиром професійного становлення. Образ «ідеального вчителя» формується в процесі вивчення педагогічної літератури, ознайомленням з концептуальними та нормативними документами в галузі педагогічної освіти, активними формами формування та розвитку загальнопедагогічних компетентностей студентів в аудиторних і позааудиторних заняттях. Не менш важливо, коли студенти конструюють образ ідеального вчителя. Цей образ є першоосновою системного образу вчителя-ідеалу, який поступово вдосконалюється з 1 по 4 курс, формується у педагогічній свідомості, у діях у міру професійного становлення майбутнього вчителя. «Ідеал вчителя» мотивує студентів до навчальної діяльності, орієнтує на самовиховання, самоосвіту та самовдосконалення з орієнтацією на зразок досконалого вчителя.

ВИСНОВКИ

Відповідно до поставлених завдань в результаті дослідження дійшли до загальних висновків:

1. Навівши характеристику ключових понять дослідження, відзначимо, що у різні часи не існувало єдиного визначення поняття «професійної позиції». Різні автори по своєму інтерпретували це поняття. Схиляємося до думки, що професійна позиція є частиною поняття «педагогічна позиція», розглядаючи у її складі два компоненти: професійний і особистісний. Згідно з цією точкою зору позиція вчителя сприймається як єдине ціле – професійно-особистісна позиція і як стійка система його ставлень до тих сторін реальної дійсності, які включені до педагогічної діяльності, і до самого себе як особистості. Критеріальна характеристика професійної позиції майбутнього педагога включає такі компоненти: навчально-професійна мотивація, діяльнісний показник, соціально-психологічний показник, особистісний показник.

2. Розглянувши складники професійної підготовки сучасного педагога відзначимо, що серед теоретико-методологічних підходів до професійної підготовки майбутніх педагогів варто виділити системно-середовищний, діяльнісний і компетентнісно-контекстний підходи. Ці підходи найповніше сприяють створенню умов, наближених до майбутньої професійної діяльності педагога, передбачають її моделювання та відображають зміст процесу підготовки у контексті майбутньої професійної діяльності студентів. Визначаючи структуру професійної позиції майбутнього вчителя згідно з положеннями про структуру особистості, вважаємо доцільним включити до складу педагогічної позиції такі складники, як цінності, мотиви, установки та готовність до педагогічної діяльності як комплекс позитивних установок на обрану професію, оскільки будь-яка позиція особистості в різних життєвих і професійних ситуаціях буде ґрунтуватися на системі ціннісно-сміслових ставлень особистості до навколишньої дійсності.

3. Розкривши сутність професійної позиції сучасного педагога, відзначимо, що наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та

сільського господарства від 23.03.2021 № 610 затверджено професійний стандарт на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти». Проект професійного стандарту було розроблено Міністерством освіти і науки України за власною ініціативою. До структури професійної педагогічної позиції викладача ЗВО входять компоненти професійної педагогічної позиції викладача ЗВО, в яку входить гуманістична педагогічна позиція стосовно учнів. Другу групу компонентів складають психолого-педагогічна компетентність та розвинене педагогічне мислення. До третьої групи віднесли освіченість у сфері предмета, що викладається, та науково-дослідну діяльність. Четверта група компонентів включає культуру професійної поведінки, методи саморозвитку, уміння саморегуляції своєї діяльності, спілкування. П'ята група передбачає аксіологічний компонент педагогічної культури, тобто засвоєння та прийняття викладачем цінностей педагогічної праці. У шостій групі розташовується технологічний компонент педагогічної культури. До сьомої групи належить евристичний компонент, що містить здатність власного педагогічного цілепокладання, планування, аналізу та оцінки своєї діяльності, творчу природу педагогічної діяльності.

4. Провівши аналіз стану сформованості професійної позиції у майбутніх учителів у процесі навчання, зазначимо, що більшість студентів вважають, що ідеальний вік вчителя це 30–40 років, а основна роль вчителя бути мотиватором у процесі навчання. Також зазначимо, що ідеальний педагог має прислухатись до думки студентів та мати відкрите ставлення до взаємодії з учнями. У загальному можемо сказати, що більшість студентів у майбутньому прагнуть стати перекладачами, лише 8 студентів мріють зайняти місце вчителя в шкільних рядах.

5. Провівши порівняння уявлень студентів і викладачів про ідеального педагога, зазначимо, що відповідно до отриманих результатів існує певна відмінність між поглядами педагогів і студентів щодо бачення ідеального вчителя. Так, діючі викладачі вже мають значний педагогічний досвід, пройшли становлення ідеального вчителя для себе. Натомість студенти бачать

образ ідеального вчителя зі своєї сторони, якби їм хотілося, щоб їм викладали навчальний матеріал. Тому можемо зробити висновок, що студенти, як майбутні вчителі, ще мають не до кінця сформоване уявлення про ідеального вчителя, тому викладачам у своїй подальшій навчальній роботі необхідно допомогти їм у розвитку професійної мотивації та ціннісного ставлення майбутніх учителів до професії.

6. Визначивши перспективи розвитку професійної мотивації та ціннісного ставлення майбутніх учителів, пропонуємо такий алгоритм матеріалізації образу «ідеального вчителя» студента: 1) Опрацювання цілі. 2) Систематична робота з собою. 3) Рефлексія. 4) Розширення кола професійного спілкування. 5) Опанування гнучкими навички, професійна мобільність. 6) Зміцнення системи професійно-психологічного самозахисту 7) Педагогічне самовимірювання діяльності «в ідеалі».

Найбільш ефективним підходом створення образу ідеального вчителя та його втілення через свідомість і діяльність студентів є кластерний підхід Концентрація групи взаємозалежних організацій освіти (дошкільних організацій, загальноосвітніх шкіл, педагогічних коледжів, закладів вищої освіти, організацій підвищення кваліфікації та перепідготовки педагогічних кадрів, центрів педагогічних досліджень) у вдосконаленні підготовки педагогічних кадрів створює сприятливі передумови до створення образу «ідеального учителя» у свідомості майбутніх педагогів. Так, наприклад, у школі у свідомості учнів зі схильністю до педагогічної професії формується образ «ідеального вчителя». Далі цей ідеал розвивається під час навчання у коледжах і ЗВО, в якому конструювання образу ідеального вчителя носить професійно-педагогічну, ціннісно-орієнтуючу спрямованість.

В організаціях підвищення кваліфікації та перепідготовки педагогічних кадрів у слухачів розвивається образ-бачення «ідеального вчителя» з метою професійного самовдосконалення та саморозвитку вчителів-практиків.

РЕЗЮМЕ

В кваліфікаційній роботі на здобуття освітнього ступеня «магістра» досліджено формування професійної позиції майбутнього вчителя.

Мета дослідження полягала у виявленні та реалізації на практиці комплексу педагогічних умов, що сприяють формуванню професійної позиції майбутнього вчителя в період його навчання в закладі вищої освіти.

В роботі наведена характеристика ключових понять дослідження, розглянуті складники професійної підготовки сучасного педагога та розкриті сутність професійної позиції сучасного педагога. В ході роботи проведено аналіз стану сформованості професійної позиції у майбутніх учителів в процесі навчання. Також проведено порівняння уявлень студентів і викладачів про ідеального педагога. Наприкінці дослідження визначили перспективи розвитку професійної мотивації та ціннісного ставлення майбутніх учителів до професії.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що розроблено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено комплекс педагогічних умов, що забезпечують формування професійної позиції у майбутніх учителів.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. У роботі представлено 1 таблицю, 16 рисунків, 4 додатків. Список використаних джерел включає 60 найменувань, зокрема 6 з них іноземні.

Ключові слова: позиція, професійна позиція, професійна підготовка, професійна компетентність.

RESUME

The formation of the professional position of the future teacher was investigated in the qualification work for obtaining the master's degree.

The purpose of the research was to identify and implement in practice a complex of pedagogical conditions that contribute to the formation of the professional position of a future teacher during his studies at a higher education institution.

The work describes the key concepts of the study, considers the components of the professional training of a modern teacher, and reveals the essence of the professional position of a modern teacher. In the course of the work, an analysis of the state of formation of the professional position of future teachers during the training process was carried out. A comparison of students' and teachers' ideas about the ideal teacher was also carried out. At the end of the study, prospects for the development of professional motivation and value attitude of future teachers to the profession were determined.

The scientific novelty of the research lies in the fact that a set of pedagogical conditions that ensure the formation of a professional position among future teachers has been developed, theoretically substantiated and experimentally tested.

The qualification work consists of an introduction, two chapters, conclusions to chapters, general conclusions, a list of used sources and appendices. The work presents 1 table, 16 figures, 4 appendices. The list of used sources includes 60 titles, including 6 of them foreign.

Key words: position, professional position, professional training, professional competence.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексюк, А. М. (1998). Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія: підручник для студ., асп. та мол. викл. вузів. Либідь.
2. Астахова, В. И. (2010). Студент XXI века: его сущностные черты и характерные особенности. *«Alma mater» (Вестник высшей школы)*. № 8. С. 60–63.
3. Бабак, С. В. & Бабак, К. В. (2016). Компетенція та компетентність як ключові поняття педагогіки. Роль педагога у формуванні фахової компетентності студентів ВНЗ. *Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти*. № 1. С. 59–68.
4. Бойко А.М. (2012) Феномен «суб'єкт-суб'єктні стосунки» – стратегія подальшого розвитку педагогічної теорії і практики *Гуманізація педагогічного процесу* : зб. наук. пр. Спецвип. 8. Ч. I. Слов'янськ : СДПУ, 2012. С. 3 – 17.
5. Буряк, В. (2010). Викладач університету: вимоги до особистісних і професійних рис. *Вища школа*. № 3–4. С.11–18.
6. Васянович, Г. П. (2005). Педагогічна етика : Навч.-метод посіб. для викл. і студ. ВНЗ. Норма.
7. Вознюк О. В. (2009) Цільові орієнтири розвитку особистості у системі освіти : інтегративний підхід: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка
8. Галиця, О. (2013). Психологічні аспекти навчального процесу у вищих навчальних закладах. *Вища школа*. № 1. С. 48–55.
9. Галузяк В. М. (2006) Суб'єктність як професійно важлива якість педагога Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. Серія: *«Педагогіка і психологія»*. Випуск 18. С. 212 – 216.
10. Гуцан Л.А. (2016) Професійне самовизначення учнівської молоді в умовах освітнього округу : монографія. «Друкарня Мадрид».
11. Гвоздецька, Б. (2019). Чинники недоброчесної поведінки студентів у навчальному процесі. *Вища школа*. № 10. С. 55 – 66.

12. Головенкін, В. П. (2019). Педагогіка вищої школи. 2-е вид., переробл. і доповн. КПІ імені Ігоря Сікорського.
13. Гончар Є.В. (2012) Новітні технології суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників навчального процесу вищої школи *Педагогіка і психологія*. № 3. С. 40 – 44.
14. Данилова, Г. С. (2005). Педагогічне вдосконалення як акмеологічний синтез якостей і діяльності педагога. *Творча особистість учителя: проблеми теорії, практики: Зб. наук. праць*. НПУ. С. 14–17.
15. Дорож, І. (2017) Рефлексивно-творчі механізми формування активної гуманістичної професійної позиції майбутніх педагогів *Педагогічна освіта: теорія і практика*. Вип. 23(1). С. 90-96.
16. Дуднік, Н.Ю. (2013) Формування активної професійної позиції майбутніх учителів у процесі педагогічної підготовки. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Вип. 43. С. 248-253.
17. Дем'яненко, Н. (2006). Педагогічна парадигма вищої школи України. *Філософія освіти*. № 2(4). С. 256–265.
18. Дробітько, А. (2020). «М'яка» компетентність особистості як сенс навчання. *Вища школа*. № 4. С. 104 – 110.
19. Дубасенюк, О. А. (2005). Теорія і практика професійної виховної діяльності педагога. ЖДУ ім. І. Франка.
20. Дубасенюк, О.А. (2014) Професійна педагогічна освіта: становлення і розвиток педагогічного знання: монографія. Вид-во ЖДУ ім. І. Франка.
21. Дубасенюк, О.А. & Вознюк, О.В. (2011) Діагностичний підхід як важлива умова професійної позиції вчителя *Методичні основи діагностики академічної обдарованості учнів (з урахуванням специфіки освітньої галузі): м-ли. наук.-практ. семінару*. ІОД, С. 74–81
22. Зеленов, Є. А. & Стюпіна, О. А. (2010). Виховання студентської молоді в умовах глобалізації : монографія. Вид-во СНУ ім. В. Даля.

- 23.Іщенко, Т. (2011). Особливості та проблеми національної вищої освіти. *Вища школа*. № 11. С. 7–14.
- 24.Іваненко, А. (2016). Теоретичний аналіз моделей професійної позиції у соціономічних науках. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія*. Вип. 1. С. 48-51.
- 25.Іванова, О. (2019). Поняття "професійна позиція" у науковому дискурсі *Молодь і ринок*. № 1. С. 130-135.
- 26.Кіщенко, Ю. В. (2004). Формування професійної майстерності вчителя в системі педагогічної освіти Англії та Уельсу.: ХДУ.
- 27.Кудіна, В.В., Соловей, М.І., & Спіцин, Є. С. (2009) Педагогіка вищої школи: навч. посіб. 2-ге вид., доповн. і переробл. Ленвіт.
- 28.Кудіна, В.В. (2014). Професійно-практична підготовка майбутніх викладачів вищої школи: педагогічна практика, науково-асистентська практика. Навчально-методичний посібник (вид. 4-е, доп.). Ленвіт.
- 29.Корольчук, М.С. (2018). Психологія професійного самовизначення особистості : монографія. Київ. нац. торг.-екон. ун-т
- 30.Літовка, О. П. (2015). Дослідження професійної позиції майбутнього вчителя через категорію особистості. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота*. Вип. 37. С. 99-101.
- 31.Мартинець, Л.А. (2016). Управління професійним розвитком учителів: навч.-метод. посіб. ДонНУ.
- 32.Мешко, О.І. Суб'єктність майбутнього вчителя як важлива складова його професійної позиції. <http://www.socialscience.com.ua>.
- 33.Національна рамка кваліфікацій. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 25 червня 2020 р. № 519. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text>
- 34.Олексенко, В. (2019). Становлення професійно та соціально значущих рис характеру у студентів. *Вища школа*. № 1. С. 16–25.

35. Оксенчук, Т.В. & Гузенко, О.А. (2018). Професійне самовизначення майбутніх педагогів в умовах сучасного закладу вищої освіти. *«Young Scientist»* № 12.1 (64.1) С.55-58.
36. Осипова, Т. Ю. (2014). Проблема вироблення професійної позиції майбутнього вчителя як наставника "Наука і освіта", №1, С. 107-111.
37. Прищак, М. Д. & Залюбівська О. Б. (2019). Педагогіка, психологія та методика викладання у вищій школі: курс лекцій. ВНТУ.
38. Професійний стандарт на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти». *Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства від 23.03.2021 р. № 610.*
https://ru.osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/81949/
39. Потапчук, Т. (2019). Теоретичні аспекти професійно-педагогічної позиції вчителя *Педагогічний часопис Волині.* № 4. С. 20-24.
40. Пріма, Д. А. (2019). Професійна позиція як науковий феномен. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Педагогічні науки.* № 2. С. 233-236.
41. Сиротіна, О. (2011). Дослідження змін у парадигмі підготовки викладача вищої школи США. *Вища школа.* № 2. С. 99–106.
42. Слепкань, З. (2000). Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі. НПУ.
43. Слободянська, О. А. & Савчук, З. С. (2016). Аналіз сприйняття студентами іміджу викладача. *Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти.* № 1. С. 28–32.
44. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022 – 2032 роки. mon.gov.ua/news/opublikovano-strategiyu-rozvitku-vishoyi-osviti-v-ukrayini-na-2022-2032-roki
45. Севаст'янова, О.А. (2008). Студентська молодь у контексті суб'єкт-суб'єктних соціалізаційних виховних впливів у ВНЗ *Соціальна педагогіка : теорія та практика.* № 3. С. 14 – 20.

- 46.Скрипник, Н. (2014). Педагогічний супровід як умова формування суб'єктнопрофесійної позиції майбутніх фахівців. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2014. № 10 (Ч. 2). С. 186 – 192.
- 47.Темченко, О. В. (2016). Моделювання як ефективний метод дослідження процесу формування професійної позиції майбутнього вчителя. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. № 1(1). С. 262-267.
- 48.Темченко, О. В. (2010). Педагогічні умови формування професійної позиції вчителя загальноосвітньої школи : дис. канд. пед. наук; 13.00.04.
- 49.Флегонтова, Н.М. (2013). Короткий словник актуальних педагогічних термінів. КНУТД.
- 50.Федюк, Г. З. (2017). Формування професійно-педагогічної позиції вчителя. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Вип. 49. С. 167-171.
- 51.Фірсова, І. В. (2018). Формування професійної позиції майбутнього викладача в процесі професійної соціалізації. *Наукові записки (Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка)*. Сер. : Педагогічні науки. Вип. 167. С. 225-230.
- 52.Фрицюк, В.А. (2016). Професійний саморозвиток майбутнього педагога: монографія. ТОВ «Нілан ЛТД.
- 53.Хмельникова, Л. І. (2013). Формування професійно-суб'єктної позиції студента. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія*. Вип. 39(4). С. 311-316.
- 54.Шапран, О.І. & Домбровська, Я.М., (2016). Сучасний психолого-педагогічний словник.
- 55.Andritsou, M. (2005). La formation continue des professeurs de langues étrangères. *Le français dans le monde*. № 325.
- 56.Asunta, T. (2007). Developments in Teacher Education in Finland: In-service Education and Training. P. 137–146.

- 57.Edge, J. (1991). Cooperative development: Professional development through cooperation with colleagues. Longman P. 24–28.
- 58.Heimerer, L. (2000). Die zentrale und regionale Lehrerfortbildung *Die berufsbildende Schule*. №12. P. 644–658.
- 59.Hayes, D. (1995). In-service teacher development. *English Language Teaching Journal*. № 3. P. 3–4.
- 60.Raven, J. (1981). The Competencies Needed at Work and in Society. *Collected Original Resources in Education*.

ДОДАТОК А

Адреса тесту: https://docs.google.com/forms/d/1C9vGM-_x7sh8vI0nMqkCBNH45bitgYdjMnzH6r4KRak/viewform?edit_requested=true#responses

Форма без назви

Your personal criteria to an ideal teacher

marinkastarosvet@gmail.com [Сменить аккаунт](#)

Совместный доступ отсутствует

*Обязательный вопрос

Без назви

Dear Participants,

My name is Alex and I am a student of KNUU. I would like to suggest you participating in a survey that will help me in my final year research project! The professional position of the future teacher while studying at a higher education institution". The aim of the investigation is to find out students' view of the perfect teacher. The following questionnaire will require approximately 5-10 minutes to complete and is sure to be confidential. Your feedback to my following research will help conduct the study effectively. Thank you for giving your valuable time.

Sincerely, Alex

Would you like an ideal teacher to be a man or a woman?

A man

A woman

It doesn't matter

Do you see your ideal teacher in his/her.. *

20s- 30s

[Отправить запрос](#)

Is the appearance of the teacher important for you?

Yes

No

Among the suggested traits choose the most essential you want to see in your teacher

easy-going

loyal to chatting

strict and demanding

indifferent to student's low achievement

The most important professional competences should be...

an available method of obtaining information

respect for students' opinion

open attitude to and encouragement of dialogue

creativity in teaching methods

encouragement of students' self-development and realisation

The main role of a teacher for you is... *

a source of information: the teacher is a lecturer

a source of inspiration: the teacher is a motivator

a source of communication: the teacher is a friend

Варіант 4

[Отправить запрос](#)

ДОДАТОК Б

Адреса тесту:

https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSdbA-LVMpP_NN0sM-fgROnTXN_E5dme4vmHPZx73u_2Uv7-9g/viewform

Критерії ідеального вчителя

Шановні викладачі! Мене зветься Оксана і я є студенткою КНЛУ. Пропоную Вам взяти участь в опитуванні, метою якого є з'ясування думки викладачів щодо критеріїв ідеального вчителя. Результати опитування допоможуть мені в написанні кваліфікаційної роботи на тему: "Формування професійної позиції майбутнього вчителя під час навчання у закладі вищої освіти". Опитування є анонімним і добровільним.

З повагою, студентка 1 курсу Магістерського рівня вищої освіти

matliakastarosvet@gmail.com [Сменить аккаунт](#)

Совместный доступ отсутствует

*Обязательный вопрос

Ідеальний вчитель...

Чоловік

Жінка

Не важливо

Вік ідеального вчителя...

20-30

30-40

45-55

60 і далі

Варіант 5

Зовнішність вчителя важлива?

Так

Ні

Не важливо

Серед запропонованих рис характеру ідеального вчителя оберіть найбільш важливі для Вас

Відкритість

Лояльність до слухання

Легкість у спілкуванні

Байдужість до низьких показників успішності студентів

Ваш варіант

Мій ответ

Найважливіші професійні компетентності вчителя...

відкритість і заохочення до діалогу

креативність методів навчання

доступність інформації

повага до думки студента

заохочення студентів до саморозвитку та самореалізації